

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
ÚSTAV BOHEMISTICKÝCH STUDIÍ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

FLOREA ILEANA

**ZVRATNÉ OSOBNÍ A PŘIVLASTŇOVACÍ ZÁJMENO V ČEŠTINĚ
A V RUMUNŠTINĚ**

**THE REFLEXIV PERSONAL AND POSSESSIVE PRONOUNS IN
CZECH AND IN ROMANIAN**

VEDOUCÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE: Doc. PhDr. Milan Hrdlička, CSc.

PRAHA 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'F. L. B.' or similar, written in a cursive style.

Za podporu při psaní diplomové práce a za cenné odborné rady děkuji vedoucímu práce, doc. PhDr. Milanu Hrdličkovi, CSc., a také konzultantovi PhDr. Jirímu Našincovi.

OBSAH

0. Úvod.....	3
I. Zvratné a přivlastňovací zájmeno <i>se</i> a <i>svůj</i> v češtině.....	5
1.0. Deiktická slova.....	5
1.1. Zájmena v češtině.....	6
1.1.1. Druhy zájmen.....	9
1.2. Osobní zvratné zájmeno <i>se</i> a <i>si</i>	12
1.2.1. Reflexivní slovesa.....	14
1.2.2. Volný dativ	17
1.2.3. Reflexiva reciproční.....	20
1.2.4. Slovosled.....	21
1.3. Přivlastňovací zájmeno zvratné (posesivní reflexivum) <i>svůj</i>	23
1.3.1. Gramatické popisy reflexivizačního pravidla.....	24
1.3.2. Pragmatické vysvětlení odchylek od reflexivního pravidla.....	25
1.3.3. Konkurence osobních a zvratných přivlastňovacích zájmen.....	34
II. Zvratné a přivlastňovací zájmeno <i>se</i> a <i>svůj</i> v rumunštině.....	44
2.0. Rumunština.....	44
2.1. Členy.....	45
2.1.1. Členy určité.....	45
2.1.2. Členy neurčité.....	46
2.1.3. Členy přivlastňovací.....	47
2.1.4. Členy ukazovací.....	47
2.2. Zájmena	49
2.2.1. Zájmena přivlastňovací.....	49
2.2.2. Zájmena zvratná.....	52
2.2.3. Zájmena zesilovací.....	55
2.3. Dativ.....	56
2.4. Reflexivní slovesa.....	57

2.4.1. Reflexiva reciproční.....	58
2.4.2. Reflexivum neosobní.....	58
2.4.3. Reflexivum účinkové.....	59
2.4.4. Reflexivum dynamické.....	59
III. Zpracování těchto zájmen v učebnicích češtiny pro cizince.....	60
3.1. Zájmenné tvary <i>se, si</i>	60
3.2. Přivlastňovací zájmeno.....	62
3.3. Zvratné přivlastňovací zájmeno <i>svůj</i>	64
IV. Modelová cvičení pro rumunské studenty.....	67
Závěr.....	74
Summary.....	80
Bibliografie.....	86

0. Úvod

V učebnicích pro cizince stále narážíme na nedostatečně vysvětlenou problematiku přivlastňovacího a zvrtného zájmena v češtině i v rumunštině. Naši diplomovou práci se proto pokusíme věnovat právě těmto druhům zájmen. Věříme, že tak přispějeme, alespoň k částečnému zjednodušení a k pochopení tohoto jazykového problému.

Ke zvolení tématu této práce nás vedlo několik rozhovorů s rumunskými studenty, kteří stejně jako já, postrádali na trhu dostatek učebnic českého jazyka, které by byly určené pro Rumuny a které by se věnovaly přivlastňovacím a zvrtným zájmenům. Překvapující bylo také zjištění existence pouze jediné české mluvnice v rumunštině. Stávající počet učebnic, které by byly věnovány této problematice a které by byly určeny pro rumunsky mluvící občany, je nejen nedostačující, ale jejich obsah je navíc zastaralý. V poslední době se tímto tématem už nikdo nezabýval.

Práce je rozdělena do čtyř velkých kapitol. Každá kapitola je zpracována tak, aby pomohla cizím studentům, hlavně rumunským, tomuto tématu lépe porozumět.

První kapitola bude věnována zvrtnému a přivlastňovacímu zájmenu *se a svůj* v češtině. Pro lehčí pochopení uvádíme kapitolu se stručnými popisy všech zájmen v češtině. I toto je důležitá informace pro cizí studenty, hlavně proto, že dělení zájmen je v každém jazyce jiné, a podle toho se může student lehce orientovat v hlavním tématu této práce. Jednu celou podkapitolu věnujeme slovosledu, který je velmi důležitý především pro rumunské studenty. Pro ně je pochopení této problematiky, například především příklonek, zvláště náročné, protože v rumunštině není přesně dán slovosled.

Následující kapitola práce je věnována zvrtným a přivlastňovacím zájmenům v rumunštině, kde podobně jako v první kapitole, krátce popisujeme v kapitole 2.1.

zájmena a jejich dělení v rumunštině. Tato kapitola má za úkol popsat hlavní informace z rumunské gramatiky, které se týkají zájmen, aby pomáhaly, jak rumunským studentům při učení českého jazyka, aby mohli vidět rozdíly, tak i profesorům, kteří učí rumunské studenty češtinu, aby jim na základě těchto informací mohli lépe vysvětlit rozdíly mezi českými a rumunskými zájmeny.

Ve třetí kapitole, pomocí vzorů, stručně popisujeme rozdíly mezi českou a rumunskou gramatikou z hlediska zvratných a přívlastňovacích zájmen. V této kapitole využíváme především informace z knihy T. Pletera, „Gramatica limbii cehe“. Kapitola je rozdělená do tří podkapitol, kde každá podkapitola se věnuje jednomu hlavnímu problému, který se objevuje u rumunských studentů při učení českého jazyka.

Z důvodů rozdílů a problémů, které jsme během rozpracování informací o zvratných a přívlastňovacích zájmenech v češtině a v rumunštině zjistili, jsme uznali za vhodné přidat i čtvrtou kapitolu, kde jsme uvedli modelová cvičení pro rumunské studenty.

Tato diplomová práce je věnovaná především rumunským studentům, kteří se chtějí učit českému jazyku, ale také českým profesorům, kteří mají napomáhat rumunským studentům při učení se českému jazyku.

I. Zvratné a přivlastňovací zájmeno *se* a *svůj* v češtině

1.0. Deiktická slova

Jak jsme se již zmínili v úvodu, tato práce je věnována zvratnému a přivlastňovacímu zájmenu *se* a *svůj*. Nejdřív bychom se ale zastavili u deiktických slov.

Deiktická slova jsou považována za jeden ze dvou nadstavbových slovních druhů. Jejich jádrem jsou právě zájmena (pronomina) spolu s dalšími deiktickými slovy. Deiktická slova mohou být také označena jako pronominalia, s podtřídami pronomina, pronominální adverbia a pronominální numeralia. Tato všechna pronominália jsou sjednocena v tzv. pronominálnosti, což je schopnost označovat skutečnost, která se nevyjadřuje pojmenováváním, nominací, jmény, ale jiným způsobem. Tento způsob se označuje jako deixe, ukazování. Takto pojatá pronominalia tedy skutečnost nepojmenovávají, ale označují ji právě prostřednictvím odkazování, deixe.

Deiktická slova tedy poukazují ke skutečnosti, a to buď přímo (situační deixe), nebo k jejímu označení v kontextu (kontextová deixe). Pro oba tyto typy deixe je komunikativním cílem, ale i základní komunikační funkcí identifikace. To znamená, že poukazem ke skutečnosti deiktická slova tuto skutečnost identifikují, tj. umožňují, aby k ní jazykový projev (text) mohl být jednoznačně vztažen.

Ohebná deiktická slova představují právě zájmena, která mají shodné gramatické prostředky se substantivy a adjektivy, tj. rod, číslo a pád, ovšem s hojnými modifikacemi.

1.1. Zájmena

Zájmena představují plnovýznamový ohebný slovní druh, která sama neoznačují osobu, zvíře, věc nebo vlastnost, ale která jen zastupují příslušná jména podstatná a přídavná, popřípadě určitou nebo neurčitou osobu, věc nebo vlastnost jen naznačují nebo na ně odkazují anebo vyjadřují vztah mluvčího k nim; teprve ze situace vyplývá, o kterou osobu, věc nebo vlastnost jde.

Podle jejich větné funkce rozeznáváme zájmena **substantivní** (*já, on, kdo, někdo, co*) a **adjektivní** (*ten, jaký, každý, týž...*) a podle jejich významu se rozlišují zájmena **určitá** a **neurčitá**.

Určitá zájmena jsou zastoupena hlavně **osobními** zájmeny, která odkazují k účastníkům nebo neúčastníkům komunikačního aktu, s nimiž těsně souvisí **přivlastňovací** zájmena, která odkazují k určité mluvnické osobě jako vlasníku objektu. Dále sem patří i zájmena **ukazovací**, jimiž ukazujeme nebo odkazujeme. K nim se tu řadí i vymezovací zájmena, které vyjadřují totožnost a stejnost, a dále zájmena **zevšeobecňující** a **záporná**.

Do skupiny **neurčitých** zájmen patří zájmena **tázací** a **vztažná**, která odkazují k větnému členu, k němuž se vztahují, a také zájmena **neurčitá** ve vlastním smyslu.

Po tvarové stránce jsou zájmena odlišná od ostatních sklonných slovních druhů, i když mají stejné mluvnické významy jako jmenné druhy slov, tj. rod, číslo a pád. Některá zájmena mají shodné prostředky a gramatické funkce se substantivy, proto se jim říká **zájmena substantivní**. Ale po tvarové i funkční stránce se tato zájmena od vlastních substantiv v mnohém liší. Další skupinu představují zájmena, která mají znaky adjektiv, tzv. **zájmena adjektivní**, která se plně shodují v kategorii a vyjadřovacích prostředcích slovního druhu adjektiv. Plná shoda je jen v systému pádů.

U některých zájmen kategorie jmenného rodu zcela chybí číslo, což znamená, že pro jejich vyjádření nemají prostředky. Podle schopnosti vyjadřovat mluvnický rod a číslo se rozlišují **zájmena rodová**, které nedisponují gramatickým prostředkem rodu, mají zvláštní skloňování, a **bezrodá**, která mají jak specifické skloňování zájmenné, tak i adjektivní skloňování, tedy skloňují se jako přídavná jména.

a) **Bezrodá zájmena** (osobní *já, ty, my, vy* a zvrtné *se*)

Patří sem především osobní zájmena 1. a 2. osoba čísla jednotného a množného. Tato zájmena jsou rodově neutrální. Ve shodném přívlastku i přísudku je rod vyjádřen tvarem řídícího jména nebo slovesa.

Mají jeden tvar pro všechny rody, proto slova, která se s nimi shodují, nabývají rodu jenom podle situace: *Já byla šťastná, Já byl šťastný.*

Zvrtné zájmeno *se, si* má sice singulárové tvary, ale užívají se i v plurálové platnosti: *Umyj se. Už jsme se oblékli.* (Čechová, M., 1996, str. 209)

Pádové tvary bezrodých zájmen jsou substantivního typu. Ve většině pádů mají zájmena *já, ty, se* dvojí tvary: kratší a delší. V zásadě kratší tvary jsou příklonné, a proto se jich neužívá v důrazovém postavení ani po předložce. (viz kap. Slovosled)

Odchytku má zájmeno *já*, které má jako příklonný tvar pouze *mi* a ostatní tvary se užívají jak v příklonném postavení, tak i po předložce a při důrazu.

Z funkčního hlediska sem patří i zájmena *kdo, co*, která na rozdíl od ostatních bezrodých zájmen mají jisté znaky rodovosti: zájmeno *kdo* se chová jako jméno rodu mužského životného a zájmeno *co* jako jméno rodu středního. Svým skloňováním patří obě k zájmenům se specifickým skloňováním.

b) **Rodová zájmena** (mají různé tvary pro různé rody: *ten, ta, to; náš, naše, naše*)

Mají tvarové prostředky pro vyjádření jmenného rodu a čísla. Většina rodových zájmen má adjektivní povahu, tj. má pro každý rod a číslo vlastní tvarový soubor.

Rodová zájmena zahrnují zájmena s vlastním **zájmenným skloňováním**, zájmena s **adjektivním skloňováním** a patří sem i nesklonná zájmena.

Zájmena se **zájmenným skloňováním** se dělí do tří skupin:

- (a) Tvrdé skloňování (*ten, onen, kdo* a odvozeniny);
- (b) Měkké skloňování (*náš, váš, co, on, jenž*);
- (c) Smíšené skloňování - tvrdé a měkké (*všechn* a varianty).

Zájmena, která mají **adjektivním skloňování**, se na jedné straně skloňují podle tvrdého adjektivního vzoru *mladý* a na druhé straně se skloňují podle měkkého adjektivního tvaru *jarní*. I tato zájmena se dělí do skupin:

- (a) Tvrdé skloňování – hlavně podle vzoru *mladý* (*jaký, každý, který, samý, takový, veškerý, žádný*);
- (b) Měkké skloňování – podle vzoru *jarní* (*čí, její, jejíž*);
- (c) Zvláštní skloňování (*sám+ můj, tvůj, svůj; týž/tentýž*).

1.1.1. Druhy zájmen

Podle významu čeština rozeznává tyto druhy zájmen:

1.1.1.1. Osobní (personálie) jsou substantivní zájmena, která označují:

- a) první osobu prostřednictvím *já, my*, kterým označujeme sami sebe (mluvčího);
- b) druhou osobu *ty, vy*, kterým označujeme osoby, s nimiž mluvíme (posluchače);
- c) třetí osobu *on, ona, ono; oni, ony, ona*, kterými označujeme nepřítomné osoby nebo věci známé ze souvislosti nebo situace.

Mezi osobní zájmena patří také zvrtné *se* a *si*, které označuje vztah k osobě nebo věci, která je v téže větě podmětem, a to bez rozdílu, zda jde o osobu první, druhou nebo třetí. Toto zájmeno nemá první pád a ani nerozlišuje singulár a plurál : *Poznejme sami sebe! Kritizuj se upřímně!* (Havránek, B., Jedlička, A., str. 197)

Osobní zájmeno zvrtné vyjadřuje ve větě identitu původce děje a předmětu tímto dějem zasahovaného. Je to nesamostatná, syntakticky podmíněná alternanta osobních zájmen, ukazující v konkrétních syntaktických podmínkách k participantu v roli subjektu (to je také důvod, proč vůbec nemá nominativ), nebo k jinak vyjádřenému agentu, popřípadě nositeli děje/stavu v začleněné pozici : *Učeš se pořádně! Půjčil jsem si pěknou knížku. Nařídil dětem vyčistit si zuby.*

Používání zvrtného zájmena podléhá syntaktickým pravidlům. Jestliže místo *se, si* není možné dosadit příslušné zájmeno osobní, nejde již o zvrtná zájmena : *usmálo se, voda se třpytí, dobře se vyspěte, hračka se rozbila (proti umyla se x umyla mě)*, ale jsou jako nemotivovaná součást sloves zvrtných a reflexiv tantum.

1.1.1.2. Zájmena přivlastňovací (posesiva) jsou ta, kterými přivlastňujeme osobě první, druhé nebo třetí anebo podmětu v kterékoli osobě.

První osobě přivlastňují zájmena *můj a náš*, druhé zájmena *tvůj a váš*, třetí zájmeno *jeho, její, jejich*. Jedné osobě přivlastňují zájmena *můj, tvůj, jeho, její*, více osobám zájmena *náš, váš, jejich*.

Jen jedné třetí osobě ženského rodu se přivlastňuje zvláštním zájmenem přivlastňovacím (*její*), které se skloňuje jako přídavné jméno *jarní*.

Třetí osobě mužského a středního rodu se přivlastňuje neměnným tvarem *jejich*; tyto tvary jsou vlastně 2. pády jednotného a množného čísla zájmena *on, jeho*, ale kladou se zpravidla jako shodný přívlastek před jméno.

Identifikují v podmínkách konkrétní komunikace buď mluvčího nebo adresáta, nebo předmět komunikačního aktu jako vlastníka objektu, k němuž ukazují. „Vlastník“ tu má význam živé bytosti nebo věci, jimž je prostřednictvím posesíva něco přivlastňováno, ale také prisuzováno: *moje auto, vaše jméno*.

1.1.1.3. Ukazovací zájmena (demonstrativa) používáme abychom v řeči ukazovali na určitou osobu, zvíře, věc nebo vlastnost. Vyjadřují se zájmeny: *ten, tento, tehle, onen, takový, tamhleten, tamten*.

K nim patří i **vymezovací zájmena (limitativa)**, které vyjadřují totožnost a stejnost (*týž, tentý, sám*) a dále **zájmena zevšeobecňující** kladná (*každý, všechen, veškerý, všelijaký*) a záporná (*žádný, nikdo, nic*).

1.1.1.4. Tázací zájmena jsou ta, kterými se tážeme na osobu, věc nebo vlastnost, abychom jimi doplnili svou znalost něčeho: *kdo?; co?; jaký?; který; čím?*

1.1.1.5. Vztažná zájmena vyjadřují vztah věty vedlejší k některému členu řídící věty, zpravidla k substantivu: *kdo, co, jaký, který, čím, jenž*.

1.1.1.6. Neurčitá zájmena nenaznačují blíže, o kom nebo o čem je konkrétně řeč, nebo to naznačují obecně: *někdo, něco, něčí, některý, nějaký; kdosi, cosi, čísi, kterýsi, jakýsi, jakýkoliv*. Jsou složená z tázacích zájmen a z určitých předpon a přípon.

1.1.1.7. Záporná zájmena popírají existenci nějaké osoby, věci nebo vlastnosti: *nikdo, nic, nijaký, ničím, žádný*. Tvoří se připojením předpony *ni-* k tázacím zájmenům, *kdo, co, jaký, čím*.

Zájmena jsou i po tvarové stránce velmi vyhraněnou, uzavřenou, neproduktivní soustavou. Tvarotvorné základy většiny zájmen jsou typicky zájmenné (tzv. zájmenné kořeny); často jsou neslabičné (*kd-*, *sv-*, *tv-*, a to i jednofonémové). Rovněž některé formanty *-ás*, *-ámi* u zájmen *my*, *vy*.

1.2. Osobní zvrtné zájmeno (reflexívum) *se* a *si*

Osobní zvrtné zájmeno *se* a *si* vyjadřuje, že osoba nebo věc, kterou naznačuje, je totožná s původcem děje. Tento původce děje obvykle bývá vyjádřen podmětem a děj určitým slovesem jako např.: *Jana se učí.* (místo *Jana učí Janu.*). Je ale možné, aby se vyjádřilo i jinak, jako například předmětem a infinitivem: *Maminka doporučila Honzovi učit se.* (původcem děje „učit se“ je Honza). Děj může být také vyjádřen slovesným substantivem: *při výběru knih pro sebe* (Šmilauer, V., 1972, str. 185), nebo slovesným adjektivem: *Uviděl Evu kupující si šaty.* (Šmilauer, V., 1972, str. 185)

Zvrtné zájmeno neklademe v případě kdy je totožnost s podmětem, ale kde by bylo možné vztahovat zájmeno k původci děje: *Děkuji Vám za důvěru mně projevenou.* (nikoli *sobě*). (Šmilauer, V., 1972, str. 185)

Z hlediska delimitace lexikálního jazyka je nutno věnovat pozornost víceznačnosti zvrtného *se*. Plní-li ve větě konstrukci funkci členu předmětu (*myl se*), je skutečným zvrtným zájmenem, a tudíž samostatnou lexikální jednotkou.

Je-li součástí zvrtného slovesa (*přiznat se*), případně reflexiva tantum (*smát se*), jde jen o nesamostatný morfém (popřípadě slovotvorný formant) formálně dvoučlenné lexikální jednotky. (viz 1.2.1.)

Zvrtné zájmeno *se* vypouští v následujících případech:

- a) kdyby se mělo opakovat: *Nehněnej se, nehněvej!* (Šmilauer, V., 1972, str. 185);
- b) u slovesných substantiv a adjektiv: *stěhovat se – stěhování národů.* Ale *se* zůstává kde je, pro významové rozlišení: *učení – učení se, odtržení země – otržení se země.* (Šmilauer, V., 1972, str. 185).

Jelikož osobní zvrtné zájmeno nemůže být podmětem věty, nemůže mít nominativ. A protože vyjadřuje pouhý vztah, nemá ani číslo ani jmenný rod.

Tvary osobního zvrtného zájmena jsou i v singuláru i v plurálu stejné.

N	-
G	sebe
D	sobě/si
A	sebe/se
L	o sobě
I	sebou

1.2.1. Reflexivní slovesa

Jsou slovesným tvarem, který je složen z tvarů slovesa samého a dvojí formy zvratného zájmena, *se* nebo *si*. Má pak v základě tyto různé významy:

a) vyjadřuje mluvnický význam u předmětových sloves, a to trpný rod: *dům se staví*. To jsou reflexíva pasívní. Jeho užití je omezeno na 3. osobu : *Vyrobilo se tam 5 tun čokolády. Opravovala se tam auta*.

b) u předmětových sloves přechodných vyjadřuje dále slovesný děj zasahující podmět jeho vlastní činnosti, jako například *mýt se, koupat se*. Také u předmětových sloves, ale tentokrát s dativní vazbou vystupuje jasněji zvratné zájmeno *si* v úloze předmětového pádu, jako například *přát si*. Potom je tedy možné nahrazovat 3. pádem *sobě*. Ovšem zde, u dativu, jde také o tzv. volný dativ s obecným významem prospěchu. Pro obojí tento typ užíváme označení reflexíva vlastní.

1.2.1.1. Formant *se*

Nejčasteji neutralizuje tranzitivnost sloves. Je to funkce především syntaktická. Nejčastěji je tomu tak u kauzativ vzoru *prosit*: *zlobit se, cvičit se, učit se, budit se, trápit se* atd. Méně často u sloves jiných typů, jako například: *třást se, vyrovnat se, rozhněvat se*.

U sloves, jejichž významovým komponentem je kontakt, vyjadřuje formant *se* reciprocitu děje, jako například: *bít se, dohodnout se, milovat se, přátelit se (s někým)*. Syntaktickým doplněním bývá S + Instrumentál, popřípadě adverbium *spolu*.

U některých sloves vyjadřuje *se* náročnost a přitom neúčelnost děje z hlediska jeho činitele, jako například hovorově *mazat se, párat se, psát se, vybavovat se* atd. Obligatorním doplněním tohoto typu je S + Instrumentál.

V několika případech sloves odvozených od názvu barev odlišuje tento formant sloveso s významem „stávat se takovým“ od slovesa s významem „projevovat se takovým“ jako například: *bělat se, modrat se, zelenat se* atd.

Ojedinele tento formant mění význam sloves v jiných případech jako například: *běhat se, hodit se, mít se* atd.

1.2.1.2. Spoluformant *se*

Uplatňuje se při prefigaci některými polyfunkčními předponami:

- *Na-* +*se* = je složený formant, který vyjadřuje množství děje z hlediska činitele: *nachodit se, najezdit se, naplakat se* atd.
- *Za-* +*se* = vyjadřuje počáteční fázi děje: *začíst se, zahledět se, zamilovat se* atd.
- *Do-* +*se* = je složený formant, který odlišuje cílový význam od fázového finitivního: *dobrat se /něčeho) x dobrat (něco)* atd.
- *S(e)-* +*se* = odlišuje koncentrický význam od funkcí jiných: *seběhnout se, sejít se, sesednout se* atd.
- *Roz-* +*se* = odlišuje dvojice sloves s různými funkcemi prefixu *roz-* : *rozepsat* (excentrická modifikace) *x rozepsat se* (počátečná fáze) atd.
- *Pře-* +*se* = také odlišuje dvojice sloves s různými funkcemi prefixu *pře-* : *přehlédnout x přehlédnout se, přepracovat x přepracovat se* atd.
- *U-* +*se* = rozlišuje několik dvojic s prefixy různých funkcí: *upít se x upít* atd.
- *Vy-* +*se* = vyjadřuje uspokojení z množství děje: *vyběhat se, vypovídat se, vytancovat se* atd.

1.2.1.3. Formant *si*

Vyjadřuje, podobně jako formant *se*, reciprocitu děje, a to u slov s potenciální dativní rekcí: *povídat si, psát si, rozumět si, telefonovat si, vykat si* atd. Možným doplněním je S+Instrumentál nebo adverbium *spolu*.

Dále, ve spojení se slovesy lidských činností, může vyjadřovat uspokojení z děje: *hovět si, ležet si, spat si, psát si* atd.

1.2.1.4. Spoluformant nebo náladové *si*

Připojuje se k nedokonavým slovesům lidských činností:

– *Za- + si: zakouřit si, zaplavat si, zazpívat si, zatancovat si* atd.

U sloves komunikace a u sloves polohových, málokdy u jiných, vyjadřuje uspokojení z děje samého či z jeho dostatečné míry:

- *Po- + si: poležet si, pospat si* atd.

1.2.2. Volný dativ

Volný dativ je nevázaný pád, což znamená, že není řízený slovesem. Jeho užití je motivováno sémanticky nebo pragmaticky. Proto se může běžně užívat i po slovesech, která nevyžadují žádnou předmětovou pozici.

V češtině se tradičně rozlišuje:

a) Dativ prospěchový (*commodi et incommodi*)

Vyjadřuje osobu nebo zvíře, v čí prospěch nebo neprospěch se něco děje: *Šel otci pro pivo. Narodil se jim chlapec. Čte si. Koupil si nové hodinky.* (Kolektiv autorů, 1996, str. 653)

Pokud je ten, v čí prospěch se něco děje, současně míněn jako zamýšlený příjemce něčeho, lze tento dativ částečně nahradit příslovečným pádem s formou akuzativu pomocí předložky *pro*: *Natrhali jsme jim/pro ně hrušky. Koupil jsem matce/pro matku kytici růží.* (Kolektiv autorů, 1996, str. 653)

b) Dativ zřetelový (*respectivus*)

Vyjadřuje to, vzhledem k čemu platí obsah věty: *Dětem zněla ta hudba velmi příjemně. Naším srdcím zůstane vždy drahý. Mně je to lhostejné.* (Kolektiv autorů, 1996, str. 653)

c) Dativ agentní nositelský

Označuje činitele děje nebo nositele stavu: *Matematika se našemu Petrovi studovala dobře. Pacientovi se špatně dýchá.* (Kolektiv autorů, 1996, str. 653)

d) Dativ přivlastňovací (posesivní)

Vyjadřuje osobu nebo zvíře, jíž přísluší nějaký zpravidla neživý objekt pojmenovaný ve větě, především **část těla**: *Stařec se díval **dívce** na nohy. Šlápl **bratrovi** na nohu. V hlavě **mi** hučelo.*; **část oblečení**: *Syn **mi** chodí v kabátě. Propálil jsem **bratrovi** svetr.*; **příbuzné**: *Zemřel **mu** syn. **Sousedovi** utekla žena.* apod. (Kolektiv autorů, 1996, str. 653)

Tento dativ může být nahrazen přivlastňovacím přídavným jménem nebo přivlastňovacím zájmenem: *Stařec se díval na **dívčiny** nohy. Syn chodí v **mém** kabátě.* (Kolektiv autorů, 1996, str. 653)

Je-li osoba, které se dativem připisuje nějaký objekt jako vlastnictví v širokém smyslu slova, stejná osoba se vyjadřuje podmětovým výrazem a přivlastňovací dativ má podobu zvrátneho zájmena *si*: *Vzal **si** rukavice. Zlomil **si** nohu. Postříkal **si** kabát barvou.* (Kolektiv autorů, 1996, str. 653)

e) Dativ emocionální

Je jedním z prostředků citového zabarvení výpovědi a má funkci kontaktní. Objevuje se především v neoficiálních mluvených projevech. Zpravidla je to dativ *mi* a *nám*: *Ty **nám** tu budeš lenožit! To je **mi** pěkný pořádek!* (Kolektiv autorů, 1996, str. 653)

Patří sem i dativ náladový, tj. forma *si* jako součást slovesného odvozovacího morfému vyjadřující uspokojení z děje. O něm se ještě zmíníme později v kapitole o formantu *si*.

f) **Dativ kontaktní**

Slouží k navázání a udržování kontaktu mezi mluvčím a adresátem a dává výpovědi důvěrný tón. Objevuje se hlavně v neoficiálních mluvených projevech. Zpravidla je to dativ *ti* a *vám*: *Tak jsou a najednou ti, hochu, uvidím kance. On vám byl z toho celý nesvůj.* (Kolektiv autorů, 1996, str. 653)

g) **Dativ zainteresovaný**

Slouží ke vztažení adresáta do děje a má také funkci kontaktní. Zpravidla je to dativ *nám*: *A kyselina nám pomalu začíná reagovat. Běží nám osmá minuta druhého poločasu Česko - Rumunsko.*

Dativy s kontaktní funkcí se tradičně označují termínem **dativ sdílnosti** (etický).

1.2.3. Reflexíva reciproční

Zvláštním typem reflexív vlastních jsou tzv. **reflexíva reciproční**, u kterých jednotliví členové podmětu v množném čísle je zasahování činností jiných členů podmětu: *milujeme se, radí se* atd.

U zvrtné podoby sloves předmětových (akčních) může být pojetí činnosti podmětu tak oslabeno, že vstupuje do vědomí jen zasažení podmětu. Pokud se ale i nadále činitel předpokládá, ale neztotžňuje se s podmětem, jde o trpný rod: *myjí se okna, zpívalo se*. Pokud ale úplně zmizí pojetí činnosti, pak vstoupí do popředí pojetí stavu podmětu nebo změny stavu, která se s podmětem děje: *zabil se, topí se, ztratila se, vrátil se*. Při takovém užití reflexivní podoby mluvíme o reflexivech stavových.

U nepředmětových sloves nejde o pasivum, ale o anonymizaci agentu: *Jde se. Sedí se tam dobře*.

1.2.4. Slovosled

Slovosled znamená pořádek slov ve větě. Patří mezi prostředky, kterými se spojují slova ve větě a kterými se vytváří větný celek. Řazení slov ve větě není v češtině nahodilé nebo libovolné, ale je určováno jistými pravidly.

Z funkce slovosledu vyplývají základní určující činitele českého slovosledu: 1. **činitel významový**, 2. **činitel gramatický**, 3. **činitel zvukový**.

1. Po stránce obsahové významové rozlišujeme ve větě to, co už je známé, co je dáno situací promluvy nebo větnou souvislostí, kontextem od toho, co je nové, co je nejdůležitější a co je vlastním jádrem sdělení. Mezi oběma těmito částmi bývají přechodové členy.

Činitel významový je v konkrétním projevu nejdůležitější. Český slovosled je především ovládán **aktuálním členěním výpovědi**. Slova, která tvoří tzv. **východisko** výpovědi, stojí v klidné, citové nevzrušené větě na jejím začátku, slova, která tvoří tzv. **jádro**, následují za východiskem. Ve větě, která je projevem citovosti, bývá opačné pořadí: mluvčí jí začíná slovy, která tvoří jádro výpovědi.

Z hlediska komunikačního dynamismu rozlišujeme primárně tři základní části: východiskovou, přechodovou a jádrovou. Přechodová část tvoří zpravidla hranici mezi východiskem a jádrem, nese vždy vyšší stupeň výpovědní dynamičtosti než všechny východiskové prvky ve větě a zároveň nižší stupeň výpovědní dynamičtosti než všechny jádrové prvky ve větě.

2. Z mluvnické stavby věty vyplývá především postavení přívlastku. Shodný přívlastek vyjádřený přídavným jménem stává obvykle před svým podstatným jménem.

Někdy se ale stává, že značný rozsah nebo jiné činitele působí přesun shodného přívlastku za podstatné jméno.

Přístavek stojí většinou za řídícím podstatným jménem, ke kterému připojuje dodatečnou informaci.

Príslovečné určení vyjádřené příslovcem a závislé na přídavném jméně nebo na příslovci má ustálené místo před svým řídícím členem.

Gramatická slova mívají ve větě ustálené místo:

- předložky – stojí vždy před svým podstatným jménem
- spojky a vztahná slova – stojí většinou na začátek vět
- odkazovací slova – stojí na konci věty řídící

3. Rytmické zřetele určují zvláště postavení nepřízvučných slov, která se přiklánějí k předchozímu nebo k následujícímu přízvučnému slovu.

Stávají za prvním přízvučným celkem ve větě. Pokud první pozice ve větě obsahuje rozvitý větný člen, infinitivní konstrukci nebo větu, umísťují se příklonky tak, aby nerozdělily výrazy, které tvoří jeden větný člen, infinitivní konstrukci nebo větu.

Poměrně přesně je určeno vzájemné pořadí jednotlivých příklonek, hlavně těch stálých, pokud se jich ve výpovědi objeví víc. Ovšem na jejich postavení nemá vliv jenom rytmus, ale i jejich slovnědruhá příslušnost, morfologický tvar a tak podobně.

Stálé příklonky se objevují v tomto pořadí: *-li*, tvary neplnovýznamového „*být*“, morfy *bych*, *bys* apod., zvrtné *se* a *si*, jednoduché tvary osobních zájmen (nejprve dativ osobních zájmen a potom akuzativ), kondicionálové *byl* atd.

1.3. Přivlastňovací zájmeno zvrtné (posesivní reflexívum) *svůj*

Vyjadřuje identitu agentu/nositele děje a vlastníka objektu tímto dějem zasahovaného. Toto zájmeno je alternantou osobních zájmen přivlastňovacích, nejčastěji nesamostatnou, syntakticky podmíněnou. Užívá se v konkurenci s nimi: *Uklid' si své věci. Udělali si svou práci a odešli. Chci žít ve své vlasti.*

V různých ustálených spojeních funguje i bez zřetele k syntaktickým podmínkám, „samostatně“: *Dej to zpátky na své místo. Svého času jsem ti půjčila 500 Kč.*

Přivlastňuje původci děje: *Ivan to viděl ze své skryše.* Původce děje bývá vyjádřen podmětem. Ve větě *Prosím tě o vrácení mé knihy* se sice *knihy* přivlastňuje podmětu věty, ale původcem děje vrácení je *ty*, proto je *můj*. Vždy rozhoduje zřetel k jednoznačnosti. V množném čísle musí být úplná totožnost: *Stanuli jsme na hranicích naší republiky.* Také *náš* ve významu už jmenovaný, nám již známý se nenahrazuje zájmenem *svůj*: *Všimneme si našeho hrdiny.*

Posesivní reflexívum *svůj* má také význam „vlastní, příslušný, náležitý, vhodný, pravý, svérázný“: *Mezi své přišel a svoji ho nepoznali. Každá věc má svůj čas.* Přivlastňování se vyjadřuje i dativem přivlastňovacím (viz 1.2.2.).

1.3.1. Gramatické popisy reflexivizačního pravidla

V roce 1880 bylo pravidlo o užití zvrtného posesíva *svůj* při přivlastňování podmětu věty velmi podrobně analyzováno V. Svobodou (1880, str. 124n). V tomto článku analyzoval referenční vztahenost zájmena *svůj* ve třech typech vět

- a) Ve větě jednoduché: *Já oblékám své syny.*
- b) Vedlejší : *Pán rozmlouvá se mnou, jenž obléká své syny.*

c) Ve větě s nominalizovanou predikací: *Pán rozmlouvá se mnou, oblekajícím své syny.*

Svoboda tak v podstatě nastolil téma, které bohemistika s většími či kratšími přestávkami řeší dosud: v hraničním pásmu mezi jednoduchou větou a souvětím leží řada typů vět se skrytou predikací, k jejímuž vynoření na větnou úroveň často přispívá právě přítomnost zvratného zájmena *svůj*.

O podobných případech mluví F. Kopečný (1962, str. 199), kde i on uvádí příklady, kdy zájmeno *svůj* konkuruje posesívu osobnímu: *Viděl jsem ho odcházet s mým příručím. Vysvětloval jsem to ztrátou mého/svého dopisu. Pokusím se to vyličit podle vypravování mého/svého otce.* (Čmejrková, S., 2003, str. 183)

Distribuci osobního a reflexivního posesíva bylo nejpodrobněji analyzováno F. Danešem a K. Hausenblasem (r. 1962). Ve středu jejich pozornosti byly opět výpovědi s dvojí predikací, matricovou a zapuštěnou, jako např.: *Otec mu nebránil pracovat na svých pozemcích. Delegation se po zprávě o odsouzení svého předáka rozhodla.* (Čmejrková, S., 2003, str.183)

Autoři stanovují některé syntaktické tendence distribuce posesiv prostých a zvratných, jako je syntaktická vzdálenost dějových výrazů, morfologická povaha dějového jména reprezentujícího skrytou predikaci (infinitiv vs. Podstatné jméno slovesné nebo dějové jméno v příkladech: *Pokus Belgie udržet své kolonie* vs. *Pokus Belgie o udržení jejich kolonií.*); rozdíl v aktivitě a pasivnosti konstrukce (*Lidé se hodnotí podle svých/jejich zásluh*); rozdíl mezi původcem a nositelem děje nebo vlastnosti ve skryté predikaci a rozdíly v dějovosti substantiva (*Objevují se románové cykly prozrazující nedostatečnou uměleckou náročnost svých/jejich tvůrců*). (Čmejrková, S., 2003, str. 184)

Upozorňujeme také, že konkurence posesiv prostých a zvratných nastává nejen v případě predikativního čtení dějových substantiv, ale i adjektiv majících rekei.

Stanovují zároveň důvody, pro něž rovněž dáváme přednost výpovědím : *Děkuji ti za odpověď na můj dotaz. Děkuji ti za blahopřání k mému svátku.*, které potvrzují, že pravidlo o reflexivizaci při přivlastňování podmětu řeči nelze uplatňovat mechanicky, neboť náznak vedlejší predikace může referenci reflexiva *svůj* přesměrovat k skrytému subjektu této vedlejší predikace. (Čmejrková, S., 2003, str. 184)

1.3.2. Pragmatické vysvětlení odchylek od reflexivního pravidla

V češtině sice platí gramatické pravidlo o reflexivizaci při přivlastňování podmětu řeči, ale jeho závaznost je omezená. Proto je vhodné k tomu přidat nejen syntaktická pravidla, ale i sémantické, pragmatické a stylistické reference.

Toto pravidlo je hlavně vyvozeno z holých vět odpovídajících psaným textům morfologického typu, jimž dominuje reprezentativní funkce.

Je důležité vědět, že se do užívání zájmena *svůj* promítá postoj mluvčího. Pokud tedy přivlastňovací zájmena fungují jako odkazy na osobu, jíž se přivlastňuje, pak zájmeno *svůj* funguje jako odkaz na druhou osobu. Zájmeno *svůj* je sémanticky natolik vyprázdněné, že pokud má mluvčí potřebu vyjádřit nějaký specifický význam, který se váže k osobě, za níž, k níž nebo o níž se hovoří, tak raději volí nezvratné přivlastňovací zájmeno, které nese alespoň nějakou sémantickou a pragmatickou informaci.

Dále budeme vycházet z analýzy zájmena *svůj* ve vztahu k jednotlivým gramatickým osobám.

1.3.2.1. Svůj a váš

V posledních letech můžeme pozorovat, že zájmeno *svůj* je čím dál častěji nahrazováno posesivem osobním. Gramatické pravidlo o reflexivizaci je v textech orientováno k osobě čtenáře, posluchače, diváka, klienta, spotřebitele je překryto pragmatickými zřeteli, snahou zdvořile oslovit adresáta, a to jak v rozhovorech s konkrétním adresátem, tak v apelech obrácených ke čtenáři či masovému posluchači.

Pokud chceme někoho oslovit, jak v mediálních rozhovorech, ale i v soukromém styku, velmi často můžeme nahradit reflexiva *svůj* zdvořilostním posesivem *Váš*: *Nechte si Vaše názory pro sebe. Vaše rodiče jsou mi velmi milí.* (Čmejrková, S., 2003, str. 187)

Existují ale příklady, kde by mohla vzniknout pohybnost, zda je ten, kdo je osloven, totožný s tím, komu se přivlastňuje, jako například: *Vaši šéfovou asi moc rád nemáte, že?* Tento sémantický rys bývá označován jako obecné přivlastňování a ilustrován například větou: *Na náměstí vašeho města můžete vidět zajímavou sochu.* (Čmejrková, S., 2003, str. 187)

Mnohem častější sémantický rys adresných výpovědí je reflektován lingvistickým popisem a označen termínem syntetická personalizace. Míní se jím iluzivní zaměřenost textu, hlavně když se jedná o masové komunikace, na jednotlivce, jenž má být médiem osloven. Je to postup, který kompenzuje fakt, že autor aktuálního příjemce, s nímž chce komunikovat nezná. Obrací se k masovému publiku, ale vytváří „dojem, že každého jedince v mase, bere jako individuum“. (Čmejrková, S., 2003, str. 187):

Uhaste prosím Vaši cigaretu. Zadejte Vaše číslo. Odeberte Vaši kartu.

Někdy se stává, že *svůj* a *Váš* konkuruje v téže výpovědi: *V případě Vašeho zájmu potvrďte, prosím, obratem svoji účast.*

1.3.2.2. Svůj a tvůj

Náhradu zájmena *svůj* se zájmenem *tvůj* komentuje již Trávníček v článku z r. 1961 a ilustruje ji příklady typu *Dej pokoj s těmi tvými žerty*, v nichž je zájmeno *tvůj* spojeno s určitou ironizací, přezíravostí aj. hodnotícími postoji mluvčího. Užití zájmena *tvůj* v běžné řeči je ovšem mnohem běžnější a mnohdy neutrální: *Kam jsi dal ty tvoje boty?* (Čmejková, S., 2003, str. 190)

Náhrada reflexivního zájmena *svůj* zájmenem *tvůj* v textech výzvového a reklamního charakteru je mnohem vzácnější a je tu většinou nesporný vliv angličtiny: *Ucítíš vůni tvého prádla.* (Čmejková, S., 2003, str. 190)

1.3.2.3. Svůj a můj

Ve spontánních mluvených projevech se setkáváme s vysokou frekvencí přivlastňovacího zájmena *můj* v pozicích, kde bychom podle pravidla o reflexivizaci při přivlastňování gramatickému podmětu očekávali zvrtné zájmeno *svůj*: *Skáču pro sebe a můj pocít.* (Čmejková, S., 2003, str. 190)

Gramatiky zaznamenávající tento jev většinou konstatují, že na reflexivizaci někdy mluvčí rezignuje z expresivních důvodů: *Mám rád moji maminku.* Tento jev je ovšem v mluvené češtině rozsáhlejší, než bychom podle pravidla o reflexivizaci očekávali. Posesivum *můj* je příznačné pro kontexty, v nichž jde mluvčímu o vyjádření integrity své vlastní osobnosti a svého existenčního pole.

Jedině možné je zájmeno *můj* ve výrocích o duši: *To Ti na mou duši přísahám. To jsem na mou duši zapomněla.* (Čmejková, S., 2003, str. 190)

Velmi časté je *můj* v kontextech, kde jde mluvčímu o přehlédnutí dosavadního: *Podrobil jsem se té nejtěžší zkoušce mého života. Prožila jsem v té zemi určité období mého života.* (Čmejrková, S., 2003, str. 191)

K integritě osobnostního pole patří rodina: *To jsem dostal od mé ženy. Napsala jsem knížku o mém pradědečkovi. Mám obavu o mou rodinu.* (Čmejrková, S., 2003, str. 191)

Mluvčí přirozeně zahrnuje do svého existenčního pole své peníze: *Budu živit rodinu z mého platu.* (Čmejrková, S., 2003, str. 191)

Přivlastňovacím zájmenem *můj* k sobě mluvčí vztahuje kamarády, kolegy, přátele, hosty: *Nakonec jsem tu knihu pomoci mých přátel vydal. Řekl jsem to mému kamarádovi. Dovolte, abych představil mé hosty.* (Čmejrková, S., 2003, str. 191)

Zájmenem *můj* k sobě mluvčí vztahuje vlast: *K mé vlasti mám vztah nejlepší.*

Jako součást osobnostního pole chápe mluvčí své fyzické výkony a materiální výtvary: *Budu zkoušet vylepšit můj skok. Jsme zpátky v mém oblíbeném pokoji. To všechno jsem prožil v mém rodném domku.* (Čmejrková, S., 2003, str. 191)

Překvapivě často k sobě mluvčí vztahuje posesivem *můj* své výtvary duchovní: *Když přednáším ten můj předmět. Stručně jsem shrnula můj referát do čtyř bodů.* (Čmejrková, S., 2003, str. 191)

V konfesních sděleních je dnes užité přivlastňovacího zájmena *můj* při vyjádření integrity osobnosti, subjektivity, sebevědomí běžné, a to nejen v projevu mluveném ale i psaném. Následující doklady pocházejí z psaných projevů studentů bohemistiky písčích o svém vysokoškolském studiu. Překvapují vysokou frekvencí zájmena *můj* na místě

očekávaného *svůj*: *Chtěl bych se zamyslet nad mojí odbornou kvalifikovaností. Během mého studia jsem měl problémy se sháněním odborné literatury. Z těchto knih jsem vybrala materiál, který není používán v mojí diplomové práci. V mojí diplomové práci se budu zabývat několika současnými autory.* (Čmejrková, S., 2003, str. 192)

Další doklady jsou z ustního vyjadřování studentů: *Vítám Vás na prezentaci mé seminární práce. Nejprve nastíním rozvržení mé práce.* (Čmejrková, S., 2003, str. 192)

Zájmenu *můj* ovšem konkuruje dosud přibližně stejně časté reflexivum *svůj*: *Dovolte mi, abych Vás přivítala na prezentaci své seminární práce. V další části své prezentace bych se chtěla věnovat fenoménu...* (Čmejrková, S., 2003, str. 192)

Preference zájmena *můj* na místě zájmena *svůj* má zřejmě několikerou motivaci:

a) jistým motivem je již zmíněná expresivita vyjádření, sémanticky vyprázdněné zájmeno *svůj* je pocíťováno jako slabé a nicneříkající, neutrální a snad i stylově nižší,

b) jasným motivem je tlak kontextu: tam, kde se nepřivlastňuje subjektu, je zájmeno *můj* jediné možné a mluvčí/pisatel si neuvědomuje, že by při přepnutí na jiný podmět měl přepnout i posesivum,

c) motivem může být i obava z chybného užití zájmena *svůj*: užitím zájmena *můj* se nedopustí mluvčí nebo pisatel takové směšné chyby jako nenáležitým užitím reflexiva, jako například: *Důležitou základnou pro moji diplomovou práci byla odborná literatura a odborné práce svých kolegů.* (Čmejrková, S., 2003, str. 192)

Užití zájmena *můj* na místě *svůj* je v mluvené řeči velmi časté, ale setkáváme se s ním i v psaném vyjadřování zkušených vědeckých pracovníků: *Vážená paní předsedkyně, vážený pane předsedo, s politováním jsem nucen Vás informovat, že vzhledem k mému věku nemohu již dále vykonávat funkci předsedy Rady vědeckých společností ČR.* (Čmejrková, S., 2003, str. 193)

Ve všech těchto případech má přednost zájmeno *můj* nad zájmenem *svůj* proto, že je subjektivnější, silnější a důraznější. Pochopitelné je jeho užití v kontrastu: *Odeberu jí kabát a společně s mým ho pověsím na přeplněný věšák.* (Čmejrková, S., 2003, str. 193)

Zvláštní případy!

Zájmeno *můj* je náležité, je-li 1. osoba, která mluví a již se připvlastňuje (já), součástí podmětu, ale podmět je rozsahem širší (*my*): *My jsme s mým bratrem od dětství zpívali.*

Zájmeno *svůj* je v takovém případě chybné: *Vytáhnu kytaru a se svým malým synem si zahrajeme.*

Zajímavé bývají příklady se složitou reciprocitou typu: *To jsou jediné dvě lásky, které mě opravdu baví a svou přízeň mi opravdu vracejí.*

1.3.2.4. Svůj a náš

Také bychom měli analyzovat náhradu zájmena *svůj* zájmenem *naš*. Na tuto možnost upozorňuje již Vavřinec z Nudožer, když vedle plurálového oslovení *Když pak oznamuji Vám dnes, však neposloucháte hlasu Hospodina Boha našeho.* Zájmeno *naš* vyjadřuje kolektivnost celku, za nějž mluvčí hovoří. Gramatiky jako např. Havránkova a Jedličková, uvádějí jako příklad větu *Slibujeme, že naši vlast ubráníme.* Trávníček nazývá tento jev obecným přivlastňováním. (Čmejrková, S., 2003, str. 193)

Podle toho, jak nám ukazují korpusové údaje z 90. let, konstrukce typu *Doporučujeme, nabízíme, radíme našim divákům, hostům, čtenářům, klientům ...* jsou

mnohem častější, než konstrukce typu *Doporučujeme, nabízíme, radíme svým divákům, hostům, čtenářům, klientům...* (Čmejrková, S., 2003, str. 194)

1.3.2.5. Svůj – jeho, její, jejich

Konkurence reflexiva *svůj* s posesivy 3. osoby *jeho, její, jejich* je analogická konkurenci zájmen při přivlastňování 1. a 2. osobě, ale má i specifické rysy. Zájmeno 3. osoby funguje většinou jako anafora a je třeba najít v textu jeho antecedent. Proto volba reflexiva nebo rezignace na reflexivizaci v 3. osobě mívá pro srozumitelnost a jednoznačnost výpovědi větší dosah.

Havránek a Jedlička formulovali srozumitelnost při výběru reflexiva na příkladě věty *Děkujeme Vám za rychlé vyřízení naší žádosti*, již se dává přednost před větou *Děkujeme Vám za rychlé vyřízení své žádosti*.

Při přivlastňování 1. a 2. osobě se přivlastňuje mluvčímu či adresátu a z řečové situace bývá jasné kdo je původcem děje, o němž se hovoří, zda mluvčí či adresát. Jednoznačné přiřazení osobě proto bývá snazší:

Přece mi dovolíte podívat se na svůj obraz.

Děkuji Vám za komentář k svému návrhu.

Nutíme Vás být doma u svých televizorů.

V těchto příkladech adresát nepochybně rozumí, o čí obraz, návrh a televizory se jedná. (Čmejrková, S., 2003, str. 194)

Poněkud jiná situace nastává v případě vyprávění nebo referování o třetích osobách, které nejsou přítomny v řečové situaci, adresát o nichž není dostatečně informován apod.: *Slyšel ho zpívat svou oblíbenou píseň.*

Obecně jde o případy, v nichž se nedá jednoznačně určit subjekt, který vyvolává reflexivizaci, protože si můžeme představit dva možné antecedenty anaforicky fungujícího reflexiva: jeden povrchový, ale méně pravděpodobný, druhý skrytý v hluboké struktuře výpovědi, tvořené vlastně jednou predikací matricovou a druhou predikací zapuštěnou, zanořenou, často slabě vyjádřenou. Někdy o tom rozhodne kontext, jako např. (Čmejrková, S., 2003, str. 194)

Máme na lince jednoho posluchače se svým dotazem.

Užívání zájmena *svůj* ve výpovědích, s nimiž se setkáváme v psaném i mluveném projevu, je často složitější než modelové věty typu:

Pavel mi dal svou knihu a Pavel mi dal jeho knihu.

Na nich se zpravidla ukazuje, že zatímco užití reflexivního zájmena *svůj* výpověď zjednoznačňuje, užití osobního přivlastňovacího zájmena *jeho, její, jejich* nechává okruh možných referentů širší.

Někdy mohou skutečně vzniknout pochybnosti, jak identifikovat referenci zájmena *jeho, její, jejich* na místě reflexiva *svůj*, chybí-li jednoznačný kontext, ale někdy záleží i na celkovém smyslu a stylizaci výpovědi, na presupozicích a implikacích, které při vnímání výpovědi vznikají.

U Daneše a Hausenblase objevujeme fakt, že osobní posesivum signalizuje velmi často (ne však vždycky) určitý pejorativní postoj mluvčího:

Nerozumí ničemu než těm jeho lejstrům.

Posuzujeme-li konkurenci reflexivního a osobního zájmena 3. osoby, je třeba brát v úvahu určitou aktivní přitažlivost subjektu nasměrovat k sobě reflexivum. Některé gramatiky (např. Šmilauer, 1972) uvádějí, že zájmeno *svůj* přivlastňuje původci děje a ten bývá vyjádřen podmětem. O aktivitě subjektu uvažují ve svém článku i Daneš a Hausenblas, když rozlišují, zda je subjekt činitelem, nebo nositelem děje. Zdá se, že čím je subjekt aktivnější, tím pravděpodobnější je reflexivizace a naopak:

Některá díla vděčí za své ohromné bohatství zčásti rozmanitosti přístupných a hodnotných způsobů jejich vnímání.

Jsou i zvláštní případy, kdy reflexivizace není obvyklá, jako například ve spojení *muž jeho formátu*, a nereflexivizace pak může pronikat i dále do jádra výpovědi:

Je to možné, že muž jeho formátu může být zastíněn jeho ženou?

1.3.3. Konkurence osobních a zvratných přivlastňovacích zájmen

V mnoha jazycích se užívá dvojích přivlastňovacích zájmen (dále jen Zp): osobních (dále jen Zpo) a zvratných (dále jen Zpz). V češtině existuje mezi těmito dvěma typy zájmen v mnoha případech konkurence, proto je tedy zapotřebí ujasnit povahu přivlastňovacích vztahů v jazyce, i prostředků a způsobů jejich vyjadřování.

Nejdřív si ale vysvětleme, co je to posesivnost. Z hlediska obsahové stavby výpovědi jde o vztah mezi vlastníkem a přivlastňovaným jevem. Viděno z hlediska vlastníka (dále jen V), jde o vlastnění: *Soused má zahradu*, ale viděno z hlediska

přivlastňovaného jevu, jde o přináležitost: *Zahrada patří sousedovi*. (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 192)

Gramatická kategorie posesivnosti překračuje rozsah vlastnictví a přináležitosti v tomto vlastním užším smyslu. Například téhož zájmena přivlastňovacího jako ve spojení *můj klobouk* se užívá i ve spojení *můj bratr, moje odpověď, moje mlčenlivost, můj případ, moje podobizna*. Při výkladu sémantiky konstrukcí s přivlastňovacími zájmeny je tedy třeba chápat pojmy posesivnost, vlastník, přivlastňovaná věc atd. (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 192)

1.3.3.1. Gramatické posesivní konstrukce

Gramatické posesivní konstrukce jsou jednak **predikativní**, jednak **nepredikativní**.

Predikativní konstrukce jsou dvojí:

- a) se slovesem *mít* (a slovesy podobného významu: *vlastnit...*): *Soused má zahradu*.
- b) se slovesem vyjadřujícím přináležitost, jako *patřit, příslušet, náležet...*: *Zahrada patří sousedovi*; Jde tu o inverzi typu se slovesem *mít*, která předpokládá změnu relátora (dále jen R) a záměnu podmětu a předmětu. (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 192)

Nepredikativní posesivní konstrukce, bez verba finita, jsou v češtině několikrát:

- c) s genitivním přivlastňovacím: *zahradu (nového) soused-a*
- d) s přivlastňovacím adjektivem: *soused-ova zahrada*
- e) s přivlastňovacím zájmenem: *(soused||on) jeho zahrada, (já) moje zahrada*

Stavba tohoto výrazu je poněkud odlišná: přivlastňovací zájmeno označuje vztah (R), zároveň však odkazuje k vlastníkovi. Samostatně vlastník může být vyjádřen, ale nemusí: naproti tomu přivlastňovací jev (dále jen P) musí být vždy (až na případy elipsy) explicitno vyjádřeno (jako determinát přivlastňovacího zájmena).

K tomu můžeme dodat, že pokud jde o vyjádření vlastníka, při zapojení takového spojení s přivlastňovacím zájmenem do výpovědi může nastat několik různých situací:

- a) vlastník je pojmenován ve výpovědi substantivem nebo zájmenem (v kterémkoli pádě): *Soused prodal svou zahradu. Haškovi nebylo přáno uskutečnit svůj záměr. Nepodařilo se jí přesvědčit ho o jeho omylu.*
- b) u přivlastňovacích zájmen 1. a 2. osoby je vlastník signalizován jako mluvčí, respektive jako posluchač atd.; nadto může být ovšem vyjádřen zároveň i zájmenem osobním (též vokativem apod.)
- c) vyrozumívá se z verba finita: *Potkal svého přítele.*
- d) vyrozumívá se jen z kontextu a/nebo ze situace : *Líbil se mu jeho klobouk.*

Různé druhy přivlastňovacích konstrukcí se mohou kombinovat; např.: *Sousedův chlapec má půjčenou motorku našeho Pavla.* (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 193)

Posesivní vztahy, většinou i dost složité, vytvářejí ve výpovědi strukturu, pro kterou Daneš a Hausenblas volili název *posesivní perspektiva*.

K vysvětlení konkurence Z_{po} – Z_{pz} nevystačí však pojmy, které byly dosud uvedeny. Vedle sémantického posesivního vztahu mezi P a V hraje důležitou úlohu syntagma, které tvoří Z_p a substantivní výraz označující přivlastňovaný jev (dále jen výraz P: *mého starého otce*) a zejména pak syntagma jehož členem závislým je syntagma Z_p + výraz P a členem řídící nějaký dějový výraz (dále jen D), tedy syntagma D + (Z_p +

výraz P). D může být verbum finitum, subst. verbale nebo jiné dějové jméno, infinitiv, slovesné adjektivum, popř. též některá jiná adjektiva : *podobný, pozorný...*)

Podstatným znakem D je to, že implikuje nějakého nositele (dále jen N). N může být ve větě vyjádřen (často to bývá v případě verba finita, kde je jím mluvnický podmět, subjekt věty (S), a zpravidla u adjektiv, kde je jím řídící substantivum), ale nemusí.

D a N jsou centrálními pojmy pro výklad konkurence Zpo – Zpz (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str.194):

1. *Tatínek potkal mého přítele*
2. *Zastihl ji při výběru knížek pro své děti.*
3. *Hranice Jordánska jsou kritizovány s úmyslem dosáhnout jejich změny.*

1.3.3.2. Užití přivlastňovacích zájmen

Přivlastňovací zájmena jsou zájmena, která především vyjadřují vztahy posesivnosti ve vlastním smyslu slova, a dále též některé jiné vztahy příslušnosti. Jsou to zájmena *můj, tvůj, náš, váš, jeho, její, jejich a svůj*; přivlastňovací zájmeno tázací a vztažné *čí* a vztažná *jehož, jejíž, jejichž* zde necháváme stranou, protože nekonkurují Zpz.

Syntaktická spojení se zájmenem přivlastňovacím ve vlastní posesivní platnosti jeví se jako transformace spojení s tzv. genitivem přivlastňovacím, který je opět transformací větných spojení se slovesy typu *přináležet* nebo *mít*.

Přivlastňovacích zájmen se užívá i v jiných funkcích: *jeho stavba* (*stavba mostu – stavět most*); *jeho návrat* (*otcův návrat – návrat (mého) otce*); *můj návrat* (*já jsem se*

navrátil); *jeho socha*; *jeho mlčenlivost apod.* (jde hlavně o transformace genitivu předmětového, podmětového a tzv. genitivu věcného obsahu a vět typu: „on je...“).

Užití jednotlivých druhů přivlastňovacích zájmen a jejich tvarů je rozlišeno: vzhledem k P, vzhledem k V, vzhledem k tomu, v jakém poměru je V k N.

Pokud jde o vztah k výrazu vyjadřujícímu P (pro konkurenci Zpo a Zpz to však nemá dosah), jsou zájmena *jeho* a *jejich* nekongruentní, ostatní (i *svůj*...) kongruují s výrazem vyjadřujícím P v rodě, čísle a pádě.

Pokud jde o vztah k V, je zde užití zájmen rozlišeno jednak podle „mluvnických osob“, tj. podle toho, zda vlastníkem je mluvčí, posluchač, nebo někdo jiný, jednak podle čísla, tj. zda je vlastníkem jedno individuum, nebo více individuí; u zájmen 3. osoby v sg. též podle rodu: *jeho* (m. i n.), *její* (f.); zájmeno *jejich*, zájmena 1, a 2, osoby a zájmeno *svůj* rod vzhledem k V nerozlišují; *její* je jediné zájmeno, které signalizuje rod v obojím směru: *od matky a jejího bratra*; *jejich* je jediné zájmeno, které nesignalizuje rod v žádném směru. (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 195)

1.3.3.3. Rozdíly mezi vyjadřováním posesivity

Vzhledem ke konkurenci Zpo – Zpz je za potřebí upozornit na rozdíly mezi vyjadřováním posesivity u zájmen jednotlivých osob a čísel. Osobní zájmena se po této stránce dělí na tři skupiny:

- a) **Můj a tvůj**: vyjadřují, že jejich determinát P přináleží u *můj* mluvčímu, a *tvůj* adresátovi: vždy identifikují vlastníka jednoznačně.
- b) **Jeho, její** : vyjadřují, že V je jedno individuum, a to jiné než mluvčí a adresát, nemusí

však ukazovat vždy jednoznačně k určitému vlastníkov, možných vlastníků může být více: *Jan řekl Petrovi, aby odnesl Pavlův kabát do jeho auta* = tu V může být Jan, nebo Pavel. *Jejich* signalizuje, že V je soubor více individuí, mezi něž nepatří mluvčí ani poslucháč, přitom zase nemusí identifikovat vlastníka jednoznačně. (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 195)

c) **Náš a váš:** vyjadřují, že vlastníkem je soubor individuí, mezi něž patří u zájmena *náš* mluvčí, u zájmena *váš* adresát. Nezřídka se stává, že soubor individuí, která jsou V, se plně nekryje se souborem individuí, která jsou N: *Budeme (my diváci = N) sledovat boj našich (tj. českých, nás Čechů=V) reprezentantů*. Zpo v takové větě signalizuje jako vlastníka širší kolektiv, než je podmět(N), Zpz by stavělo do popředí vztah přináležitosti jen k podmětu (užšímu kolektivu): *Budeme sledovat boj našich reprezentantů*. Případy tohoto druhu, které jsou dosti hojné, byly již dostatečně vyloženy. (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 195)

1.3.3.4. Rozdíly mezi zvrtným přivlastňovacím zájmenem *svůj* a osobním přivlastňovacím zájmenem

Zpz *svůj* se liší od Zpo podstatně dvěma rysy:

a) Zpz se vyskytuje pouze tehdy, jestliže syntagma „Zp + výraz P“ je v závislém postavení (Zpz se proto objevuje jen v nepřímých pádech; *Svá vlast je každému nejmilejší* – speciální transpozice). Zpz neukazuje k vlastníkov přímo, absolutně, pouze v rovině sémantické, nýbrž nepřímo, v určité relaci, a to v relaci sémanticko – syntaktické: vlastník vyplývá z odkazu Zpz na N, tj. na nositele děje vyjadřeného dějovým výrazem syntakticky nadřazeným syntagmatu „Zp + výraz P“; bývá to určité sloveso, ale často též jiné dějové slovo tomuto syntagmatu bližší: *Naskytla se mi*

příležitost promluvit se svým starým přítelem. – Zpz ve výpovědi signalizuje, že sémantická „dvojice přivlastňovací“ (P+V) se kryje s dvojicí větnou, se syntagmatem „D + (Zpz + výraz P)“, přičemž spojujícím článkem obou rovin je N při totžnosti N=V. (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 196)

b) Zpz se užívá nerozlišeně ve vztahu ke kterékoli mluvnické osobě obou čísel. (Je tedy neutrální, bezpříznakové co do vyjádření mluvnické osoby; poněvadž však vyjadřuje jednoznačně posesivní vztah k N, bylo by právě příznakové vyjadřování osoby nadbytečné).

Zpz nemusí tedy v mnohých případech, kdy přichází v úvahu více možných vlastníků, identifikovat V jednoznačně.

Z hlediska jazykového systému můžeme tedy shrnout pravidla o užívání ZP: Jednotlivá Zpo jsou ve vzájemném protikladu, jejich záměna má za následek změnu ve významu výpovědi: *Potkal mého/tvého/jeho, jejího/našeho/vašeho/jejich bratra.* Zpz *svůj* je fakultativní alternantou kteréhokoli z těchto Zpo, a to tehdy, když V=N. V takové situaci tedy Zpz nastupuje za příslušné Zpo, zůstává však k protikladu ke všem ostatním Zpo.

U Zpo 3. osoby je situace složitější, vzhledem k tomu, že se tato zájmena mohou vztahovat buď k N, nebo k nějaké jiné osobě. (Z hlediska adresáta jeví se věc jednodušeji: Zpz signalizuje vždy, že N=V: *Potkal mého/tvého/svého/jeho, jejího/našeho/vašeho/jejich otce.* N=V=3.os.sg.). (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 196)

1.3.3.5. Problematika konkurence

Celá problematika konkurence Zpo a Zpz záleží v tom, že ze stavby některých výpovědí jednoznačně nevyplývá, co se má pokládat za nositele = N relevantního vzhledem k základnímu pravidlu, že Zpz přivůastňuje nositeli děje (N).

Jednoduchá je situace v případech, kde ve výpovědi přichází v úvahu jen jeden nositel děje. Není-li N totožný s V, klade se Zpo: *Soused chválí tvou zahradu. Otec potkal mého přítele.* Je-li N totožný s V, klade se Zpz: *Soused chválí svou zahradu. Otec potkal svého přítele.* Stejný je tomu je-li ve výpovědi více D, majících však téhož N: *Přála si cítit jeho ruku na svoji hlavě.*

Nejčastěji bývá N děje mluvnický podmět, dějovým výrazem pak přísudkové sloveso. Stejná **jednoduchá situace** je i ve větách jednočlenných typu: *Zátopkové se podařilo opakovat svůj úspěch. Haškovi nebylo přáno uskutečnit svůj záměr.* A též tehdy, když dějový výraz není přísudkem, nýbrž jiným větným členem: *Úkolem družstva je poskytnout svým členům levný úvěr.*

Složitější situace je tam, kde je ve výpovědi několik dějových výrazů s různými nositeli: *Děkuji ti za doplněk k svému/mému/tvému článku. Děkuji za odpověď na můj/svůj dotaz. Slyším tě zpívat svou/tvou/mou píseň.* (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 197)

1.3.3.5.1. O tom, zda se v dané výpovědi uplatní N bližšího, nebo vzdálenějšího výrazu rozhoduje řada činitelů a okolností různé povahy (Daneš, Fr., Hausenblas, K., 1962, str. 198):

- a) rozdíly plynoucí z toho, zda vlastníkem je N výrazu syntakticky bližšího nebo vzdálenějšího:

- je-li vlastníkem N dějového výrazu bližšího klade se obvykle Zpz: *USA nemají zřejmě v úmyslu respektovat přání dominikanského lidu rozhodovat o svém osudu bez cizích poručníků.*
- je-li vlastníkem N výrazu vzdálenějšího pak se stále častěji Zpz neklade: *Nedala jsem vám důvod pochybovat o mé odvaze.*

Z těchto dvou příkladů plyne, že se většinou uplatňuje N dějového výrazu bližšího.

- b) rozdíly plynoucí z morfologické povahy dějového jména v případech jako *Pokus Belgie udžet své kolonie ztroskotává* a *Pokus Belgie o udržení jejich/svých kolonií ztroskotává* se ukazuje, že infinitiv se za stejných podmínek uplatňuje jakožto D výrazněji než podstatné jméno slovesné nebo dějové jméno.

- c) další činitele a okolnosti:

- pravidelně se klade Zpo, nikoli Zpz, jestliže se N svým rozsahem nekryje docela s V. Bývá to především v 1. a 2. osobě množného čísla: *Blahopřejeme našim reprezentantům ke krásnému úspěchu.*
- Odlišně bývají někdy traktovány konstrukce pasivní: v osobním pasivu je sice zasažený předmět podmětem, není však činitelem děje; to se nejednou projevuje v tom, že N se pasivního slovesa neuplatňuje: *Hosté byli pozdravováni obyvateli hlavního města p celé cestě do jejich dočasného sídla.*
- základním pravidlům se často nepodřizují spojení, která vstupují jako hotová spojení do věty: *Pavel může sloužit všem chlapcům jeho věku za příklad.*
- Zpo stává často i v případech kdy obsah posesivního spojení je hodnocen jaksi z vnějška: *Děkuji vám za sebe a za mé druhy.*
- v případech kdy se uvádí do protikladu přivlastňování různým osobám, se často projevuje tendence ke kladení Zpo: *Poslochám tvého i mého přítele Akumena.* (Fr. Novotný).

1.3.3.6. Jak jsme viděli, v současném spisovném úzu je mnoho případů kdy Zpo a Zpz konkurují.

Hlavně z hlediska vnímatele projevu je mnoho dvojznačných konstrukcí, zda-li dostatečně nerozhoduje sémantika a kontext. Dvojznačnost postihuje větší měrou spojení se Zpz, hlavně protože se objevuje ve všech osobách, zatímco u Zpo bývají dvojznačná jen spojení se zájmenem 3. osoby.

Další okolnosti, která podporuje užívání Zpo, je skutečnost, že v běžně mluvené a nespisovné češtině jsou vůbec Zpo mnohem více rozšířena než ve spisovném jazyce. Různé okolnosti, jejichž řadu by bylo možné ještě rozmnožit, se tedy uplatňují ve prospěch Zpo, jehož užití zpravidla snižuje nebo i odstraňuje dvojznačnost vyjádření.

Dospěli jsme tedy k závěru, že pravidlo o reflexivizaci při přivlastňování podmětu řeči, bývá porušováno zdánlivě i očividně. Zdánlivě tehdy, referuje-li vztažné zájmeno *svůj* k podmětu nikoli povrchovému, nýbrž skrytému a očividně tehdy, působí-li proti reflexivizačnímu pravidlu tendence protichudné, nereflexivizační.

Takové tendence vznikají v následujících případech:

- pokud jde o posesivní zájmeno 1. osoby, pak zejména v mluveném jazyce;
- pokud jde o posesivní zájmeno 2 osoby, pak stejou měrou v mluveném a psaném jazyce.

V osobním styku jsou zpravidla mluvčí a posluchač s to konkurenci *svůj/tvůj/Váš, svůj/můj/náš* snadno rozluštit a přiřadit výpovědím jednoznačné interpretace. Problémy nastávají v 3. osobě. Tam je třeba se nejednoznačnou referencí přivlastňovacích zájmen, zejména v psaném, situačně nezakotveném projevu, počítat. U zájmena 3. osoby vzniká také nejvíce otázek, co je a co není gramaticky správně. Řada výpovědí, které jsme uvedli, potvrzuje, že v jazyce je spousta možností říct něco co není jazykové.

Zabýváme-li se zájmenem *svůj*, musíme připustit, že po čase ztrácíme u některých výpovědí dokonce schopnost rozlišit, co je ještě gramaticky správné a co je už za hranicemi gramatiky akceptovatelného. V takových případech je ovšem nejlepším řešením celou výpověď přestylizovat tak, abychom si byli jisti, že zájmeno *svůj* užíváme v souladu s podmínkami výpovědi.

II. Zvratná a přivlastňovací zájmena v rumunštině

2.0. Rumunština

Než se dostaneme k širšímu rozboru zvratných a přivlastňovacích zájmen, je zapotřebí se tu zmínit o rumunské gramatice obecně.

Z genetického hlediska patří rumunština do skupiny románských jazyků. Je to skupina jazyků, které vznikly z hovorové latiny. Z ní tedy vychází rumunský fonetický, fonologický, morfologický, syntaktický a lexikální systém. Romanizace dáckého obyvatelstva probíhala relativně krátkou dobu, což společně s dalším vývojem přineslo rumunštině řadu specifik. Jedním z nich je částečné zachování latinského deklinačního systému, který pro Čecha není příliš neznámý.

Z typologického hlediska lze rumunštinu označit za jazyk, který vykazuje rysy jak analytické, tak syntetické. Pro syntetické jazyky je charakteristická rozvinutá nominální a verbální flexe, tzn. že syntaktické vztahy se vyjadřují pomocí koncovek připojovaných k základu slova. Táž koncovka může být nositelem několika gramatických funkcí najednou a naopak jednu gramatickou funkci může vyjadřovat několik koncovek. Tyto jazyky mívají volnější topiku. U analytických jazyků se syntaktické vztahy vyjadřují prostřednictvím pomocných slov nebo ustáleného slovního pořádku.

Z gramaticko-sémantického hlediska, rozlišuje rumunština deset slovních druhů, které se stejně jako v češtině se dělí na ohebné: *podstatná jména, přídavná jména, zájmena, slovesa, některé členy a některé číslovky* a neohebné: *příslovce, předložky, částice, citoslovce, některé členy a číslovky*.

2.1. Členy

Člen je slovní druh, který determinuje další slovní druhy a tím jim zajišťuje různé gramatické a stylistické funkce. Členy se původně vyvíjely z ukazovacích zájmen z latiny.

V rumunštině rozlišujeme čtyři typy členů: **určitý, neurčitý, přivlastnovací a ukazovací.**

2.1.1. Členy určité:

Určité členy doprovází podstatné jméno, přídavné jméno nebo i jiné zpodstatnělé slovní druhy označující osobu nebo věc, popřípadě vlastnost atd., která je mluvčímu i posluchači předem známá, anebo o ní už byla předem zmínka. V takových případech čeština užívá někdy ukazovací zájmeno *ten, ta, to...*

Při skloňování podstatného jména má určitý člen významnou úlohu, protože umožňuje rozlišit 1. a 4. a 2. a 3. pád. Můžeme tedy říci, že určitý člen má rod, číslo a pád podstatného jména jež doprovází.

Rumunština je jediný románský jazyk, který připojuje určitý člen na konci určovaných slov, tzv. **člen enklitický** neboli **postpozitivní**.

Tvar určitého členu je jedinečný a závisí na rodu určovaného podstatného jména; pro jiný rod může mít jiný tvar. Svůj tvar mění podle čísla a pádu určovaného podstatného jména.

Rod	Mužský	Mužský	Ženský	Ženský	Střední	Střední
Pád/Č.	Jednotné	Množné	Jednotn é	Množné	Jednotn é	Množné
N-Ak	- l (-ul)	-i	-a	-le	-e	-le
G-D	lui	-lor	-ei	-lor	-lui	-lor
V	le	-lor	-o!	-lor!	-	-

2.1.2. Členy neurčité:

Neurčité členy označuje osobu nebo věc neuritou, dosud neznámou, o které ještě nebyla řeč, a svými tvary nám pomáhá rozlišit pády nebo číslo podstatného jména.

Jsou to členy, které individualizovaně představují příslušný objekt jako podstatné jméno, aniž ho přesně určují.

Před podstatnými jmény se velmi často objevují tvary *un* a *o*, které se v češtině dají překládat jako

a) *nějaký, nějaká, nějaké* (mluvčímu : posluchači blíže neznámý): *Radu are un creion. (Radu má (nějakou) tužku.).*

b) *jeden, jedna, jedno* (blíže neznámý jen posluchači): *Radu are nevoie de o revistă. (Radu potřebuje jeden časopis.).*

Jde o takzvaný neurčitý člen, který se neužívá tam, kde bychom ani v češtině nemohli říci *nějaký* nebo *jeden*.

V množném čísle má stejný tvar pro všechny rody, tj. *niște* : *Sunt niște străine. (To jsou nějaké cizinky.).*

V rumunštině mají různé tvary podle rodu, čísla a pádu.

Rod	Mužský	Mužský	Ženský	Ženský	Středný	Středný
Pád/Č.	Jednotné	Množné	Jednotn é	Množné	Jednotn é	Množné
N-Ak	Un	niște	o	niște	un	niște
G-D	unei	unor	unei	unor	unui	unor

2.1.3. Členy přivlastňovací (genitivní):

Doprovází podstatné jméno nebo zájmeno v genitivu anebo se stává součástí přivlastňovacích zájmen a řadových číslovek: *al colegului, al lui, al său, al doilea.*

Označení posesivní vychází ze skutečnosti, že ve většině případů tento člen předchází podstatné jméno nebo zájmeno ve funkci přívlastku, který poukazuje na vlastníka nějakého podmětu: *caiet al colegului, carte a Rodicăi, copii ai vecinei*. Z těchto konstrukcí je patrné, že se rod a číslo posesivního členu, podobně jako enlitického členu určitého, řídí tím, jakého rodu a čísla je určované podstatné jméno. V básnických textech se můžeme setkat s inverzí typu: *ale vieții valuri*.

Tvar v G-D *alor* se objevuje jenom ve struktuře přívlastňovacího zájmena v G-D: *Port de grijă alor mei. (Starám se o své. - rodiče).*

Rod	Mužský	Mužský	Ženský	Ženský	Střední
Pád/Č.	Jednotné	Množné	Jednotn é	Množné	Jednotné
N-Ak	al	ai	A	ale	al
G-D	alui	alor	Alei	alor	alor

2.1.4. Členy ukazovací:

Spojují přídavné jméno s řídícím podstatným jménem. Pomáhají při substantivizaci přídavných jmen a číslovek a při tvoření druhého stupně. Jsou analyzované spolu se slovním druhem, které doprovázejí.

Ukazovací člen též pomáhá vytvářet vlastní jména rodu mužského: *Stefan cel Mare, Mircea cel Batran*.

Číslovka doprovázena ukazovacím členem stojí zpravidla před určovaným podstatným jménem: *trandafirul cel rosu, seful cel mare, poteca cea ingusta*.

Podobně jako ostatní členy, ukazovací člen nemá sám o sobě význam a nemůže být větným členem, proto se při mluvnickém rozboru probírá společně se slovním druhem, který doprovází.

Cel se objevuje velmi často jako řídící termín, doprovázeným nutným určujícím členem. V takové situaci *cel* platí jako zájmeno.

Tvary ukazovacího členu se řídí podle rodu, čísla a pádu, podobně jako u ukazovacího zájmena.

Rod	Mužský	Mužský	Ženský	Ženský	Střední	Střední
Pád/Č.	Jednotné	Množné	Jednotné	Množné	Jednotné	Množné
N-Ak	Cel	cei	cea	cele	cel	cele
G-D	celui	celor	celui	celor	celui	celor

2.2. Zájmena

V rumunštině rozlišujeme tyto typy zájmen: *osobní, zvratná, zesilovací, přivlastňovací, ukazovací, neurčitá, tázací, vztažná, záporná*.

2.2.1. Zájmena přivlastňovací

Zájmeno obecně, je ohebný slovní druh, který nahrazuje jak jméno vlastníka, tak i přivlastňovaný předmět. Jsou vždy doprovázena genitivním přivlastňovacím členem: *al, a, ai, ale*. Právě díky tomuto členu může mít přivlastňovací zájmeno tvary v genitivu-dativu:

N –Ak	al meu	N-Ak	a mea	N - Ac	al său	N - Ac	a sa	ai noștri
G –D	lui meu	G -D	Ei ele	G-D	lui său	G-D	ei sale	alor noștri

Přivlastňovací zájmeno se shoduje v rodě, pádu, osobě a čísle s určovaným nebo zastupovaným výrazem. Stojí obvykle přímo za podstatným jménem s určitým členem. Jinak musí být přivlastňovací zájmeno doprovázeno tzv. členem přivlastňovacím.

Ve třetí osobě singuláru může být přivlastňovací zájmeno nahrazeno genitivními/dativními tvary osobních zájmen *lui, ei*, která rozlišují rod a číslo vlastníka, nikoli však pád a číslo vlastněného předmětu. Ve třetí osobě množného čísla je tvar přivlastňovacího zájmena nahrazován genitivem/dativem osobních zájmen *ei, ele*, tj. *lor*, který rozlišuje číslo vlastníka, nikoli však rod, číslo ani pád vlastněného předmětu.

Je důležité vědět, že přivlastňovací zájmena v rumunštině stojí za podstatnými jmény, která mají v tomto případě určitý člen jako například: *colega mea (a mea colegă)* - moje kolegyně, *orașul nostru (al nostru oraș)* - naše město.

Rumunská přivlastňovací zájmena se mohou používat i místo českého *svůj*:

Mă aflu în biroul meu. (Nacházím se ve své pracovně.), Se află în biroul lui. (Nachází se ve své pracovně.).

Další zvláštností v rumunštině ohledně přivlastňovacích zájmen je to, že se velmi často nahrazují tvarem 3. pádu příslušného osobního zájmena jako např. :

Unde e cămașa mea? – Unde mi-e cămașa? (Kde je moje košile?)

Totéž platí i pro překlad českého přivlastňovacího zájmena *svůj*. Je-li vlastníkem 3. osoba, užívá se zvrtné zájmeno *își*:

Mi-am uitat cartea acasă. (Zapomněl jsem svoji knihu doma. Zapomněl jsem si knihu doma.)

Ea își caută cartea. (Ona hledá svou knihu. Ona si hledá knihu.)

Pokud ale toto přivlastňovací zájmeno nahradíme třetím pádem zájmena osobního nebo zvrtného, osobní zájmena ve 4. pádě a předložka *pe* mizí:

Le caut pe prietenele mele. – Îmi caut prietenele. (Hledám své kamarádky.)

2.2.1.1. Tvary přivlastňovacích zájmen v rumunštině

Přivlastňovací zájmena mají tvary pro všechny tři osoby, podle rodu a čísla vlastněného předmětu a podle gramatického čísla vlastníků.

a) Jeden vlastněný předmět a jeden vlastník

Osoba (jednotné číslo)	Mužský rod	Ženský rod
1. os.	al meu (můj)	a mea (moje)
2. os.	al tău (tvůj)	a ta (tvoje)
3. os.	al său (jeho)	a sa (její)

b) Jeden vlastněný předmět a více vlastníků

Osoba	Mužský rod	Ženský rod
1.os.	al nostru (náš)	a noastră (naše)
2.os.	al vostru (váš)	a voastră (vaše)
3.os.	al lor (jejich)	a lor (jejich)

c) Více vlastněných předmětů a jeden vlastník

Osoba	Mužský rod	Ženský rod
1.os.	ai mei (naši)	ale mele (naše)
2.os.	ai tăi (vaši)	ale tale (vaše)
3.os.	ai săi (jejich)	ale sale (jejich)

d) Více vlastněných předmětů a více vlastníků

Osoba	Mužský rod	Ženský rod
1.os.	ai noștri (naši)	ale noastre (naše)
2.os.	ai voștri (vaši)	ale voastre
3.os.	ai lor (jejich)	ale lor

2.2.1.2. Přivlastňovací zájmeno *său*

Pokud přivlastňujeme něco 3. osobě jednotného čísla, dá se vedle zájmena *lui* (*jeho*), *ei* (*její*) užít zájmena *său*, *sa*, *săi*, *sale*, které se skloňuje stejně jako *tău*, *ta*, *tăi*, *tale*. Shodují se s přivlastňovaným předmětem v rodě, čísle a pádě: *Copii săi sunt înca mici.* (*Jeho/její děti jsou ještě malé.*)

2.2.2. Zájmena zvratná

V rumunštině se zvratné zájmeno objevuje jen v dativu a v akuzativu. V 1. a 2. gramatické osobě jsou tvary zvratného zájmena stejné jako u osobního zájmena, jediný rozdíl je ve shodě podmětu s přísudkem, jako například: *Eu mă spăl. (Já se myju.), Eu îmi amintesc. (Já si vzpomínám.)*. V těchto větách *mă* a *îmi* jsou reflexiva a shodují se v osobě a čísle se slovesem. Ale na druhé straně máme příklady: *Ea mă spală. (Ona mě myje.), El îmi amintește. (On mi připomíná.)*, kde se shoda neuskuteční, protože tady slova *mă* a *îmi* jsou osobní zájmena

U zvratných zájmen se rozlišuje rod, číslo, osoba a pád. Na rozdíl od českých zvratných zájmen mají zvláštní tvary pouze pro 3. osobu obou čísel.

Stejně jako u osobních zájmen mají i zvratná zájmena tvary přízvučné (samostatné) a nepřízvučné (nesamostatné).

Singulár		
přízvučné formy		
Osoba	Dativ	Akuzativ
1.	mie	pe mine
2.	ție	pe tine
nepřízvučné formy		
1.	îmi	mă
2.	îți	te

Plurál		
přízvučné formy		
Osoba	Dativ	Akuzativ
1.	nouă	pe noi
2.	vouă	pe voi
nepřízvučné formy		
1.	ne	ne
2.	vă	vă

Ve 3. osobě má zvratné zájmeno své vlastní tvary, které se neliší podle rodu a čísla:

- a) Přízvučné formy: v dativu – *sie, sieși*; v akuzativu – *sine*
- b) Nepřízvučné formy: v dativu – *își*; v akuzativu – *se*

Z hlediska syntaxe má roli přímého (akuzativ) a nepřímého (dativ) předmětu a má stejnou osobu jako podmět.

Poznámka:

Pokud má zvrtné zájmeno syntaktickou funkci, může být použito v otázce ve svém přízvučném tvaru nebo v nepřízvučném tvaru osobního a přivlastňovacího zájmena.

Když je tranzitivní sloveso doprovázeno zvrtným zájmenem v dativu a následuje po něm přímý předmět jako objekt řízený podmětem, pak má zvrtné zájmeno funkci zájmenného přívlastku v dativu.

Velmi často zvrtné zájmeno nemá syntaktickou funkci a objevuje se u zvrtných sloves: *Eu ma plimb. (Procházím se.)*

Ocitne-li se zvrtné zájmeno vedle slovesa, jeho nepřízvučné tvary vypadají takto: *s-*, *-se*, *-s-* v akuzativu a *și-*, *-și*, *-și-* v dativu.

2.2.2.1. Zvrtné zájmeno SE/ÎȘI vedle sloves

a) Se zvrtným významem

V akuzativu: *a se scula (vstávat)*; *a se îmbrăca (oblékat se)*;
a se pregăti (připravit se) atd.

V dativu : *a-și cumpara (kupovat si)*; *a-și lua (vzít si)*;
a-și găti (vařit si) atd.

b) S částečnou nebo úplnou ztrátou reflexivního významu

V akuzativu: *a se îmbolnăvi* (onemocnět); *a se plimba* (procházet se);
a se opri (zastavit se) atd.

V dativu : *a-și aminti* (vzpomínat si); *a-și da seama* (uvědomit si);
a-și închipui (představovat si) atd.

c) S významem reciprocity

V akuzativu: *a se întâlnește* (potkat se); *a se salută* (zdravit se);
a se îmbrățișează (obejmout se) atd.

V dativu : *a-și scrie* (psát si); *a-și trimite scrisori* (posílat si dopisy) atd.

2.2.2.2. Zvratný přivlastňovací DATIV:

Příklady: *a-și termina studiile* (ukončit si studia); *a-și repara mașina* (opravit si auto); *a-i face temele* (dělat si domácí úkoly) atd.

2.2.2.3. Zvratné zájmeno SE, vyjadřuje-li změnu:

Příklady: *a se îngrășă* (ztloustnout) ; *a se împrieteni* (spřátelit se); *a se înroși* (zčervenat se) atd.

2.2.2.4. Zvratné zájmeno SE s významem:

a) neosobním (sloveso jenom ve 3. osobě) : *se spune* (říká se); *se aude* (proslýchá se);

b) pasivním : *se citește* (čte se); *se vorbește* (mluví se).

2.2.3. Zájmena zesilovací

Zesilovací zájmena *însumi, însuți, însuși...* (*já sám, ty sám, on sám ...*) jsou tvořena spojením málo používaných osobních zájmena *însu, însă, înși, înșe* s nepřízvučnými tvary zvratných zájmen v dativu (*-mi, -ți, -și, ne, -vă, -le, -și*). Rozlišujeme u nich osobu, číslo, rod a pád. Tvary zesilovacích zájmen mají jeden tvar pro všechny pády v jednotném čísle a jeden tvar pro všechny pády v množném čísle s výjimkou genitivu/dativu feminina singuláru. Ten má podobu *însămi, înseți, ăNSEȘI*:

I-am luat un cadou ei înșeși. (Koupil jsem dárek pro ni samotnou.)

Skloňování zesilovacích zájmen

	1. osoba	2.osoba	3.osoba
N./Ak./G/D m. j.	însumi	însuți	însuși
N./Ak./G/D ž. j.	însămi, însemi	însăți, înseți	însăși, înșeși
N/Ak./G/D m. mn.	înșine	înșivă	înșiși
N./Ak./G/D ž. mn.	însene	însevă	înșeși/însele

2.3. DATIV

Osobní zájmeno v přívlastňovacím dativu:

- má syntaktickou funkci zájmenného přívlastku: *Fața-mi era palida.* (doslova - *Tvář mi byla bledá.*), *Mâna-ți mică mângăia obrazul mamei.* (doslova - *Malá ti ruka hladila tvář matky.*)

Osobní zájmeno v etickém dativu:

- nemá syntaktickou funkci, je analyzováno společně se slovesem, které doprovází: *Și mi ți-l aduse obosit.* (doslova - *A přivedl mi ti ho unaveného.*)
- nepřízvučné tvary osobního zájmena, které doprovází citoslovce, mají syntaktickou funkci přímého předmětu nebo zájmenného přívlastku v dativu.

a) *Dă-mi caietul.* (*Dej mi sešit.*)

Iată-l (*Vid' ho.*)

b) *Iată-mi prietenii.* (*Hled' mé přátelé.*)

2.4. Reflexivní slovesa

Tvoří se pomocí osobního zájmena ve 4. nebo 3. pádu. Mnohem užívanější je první případ, kdy zájmeno hraje úlohu přímého předmětu, tedy nahrazuje podstatné jméno, které je zároveň původcem děje i jeho předmětem. Tak, jako se dá říci *spăl* (*myju*) nebo *spăl vasele* (*myju nádobí*), můžeme říci i *mă spăl* (*myju se*).

Zájmeno v dativu nahrazuje podstatné jméno, které je původcem děje, ale ten směřuje zase k němu, přičemž s sebou přináší nějakou výhodu nebo nevýhodu: paralelně s konstrukcí *îți fac loc* (*udělám ti místo*) máme *îmi fac loc* (*udělám si místo*). V citovaných případech *mă*, *îmi* fungují jako předměty (první jako přímý a druhý jako nepřímý). Vzhledem k funkci, kterou zastává, si toto zájmeno zaslouží název zvrtné.

Zvrtného slovesa, které odkazuje k osobě, se užívá i tehdy, když ve skutečnosti odkazuje jen k části těla, navíc označené. Například v rumunštině se neříká jako v ostatních jazycích *îmi spăl capul* (*myju si hlavu*), nýbrž *mă spăl pe cap* (*myju si hlavu*, doslova - *Myji se na hlavě*, ale tentokrát pomocí předložky *pe* (*na*). Stejně tak se užívá zvrtného slovesa, když se děj vztahuje k nějaké oděvní součásti.

Od zvrtného zájmena ve funkci větného předmětu se dostáváme k použití zvrtného slovesa v pasivu. Ve větě *Poarta se deschide singură*. (*Vrata se sama otevírají*.) zájmeno zastává funkci větného předmětu, ale řekneme-li *Poarta se deschise de vânt*. (*Vrata se otevřela od větru*.), podmět už není totožný s předmětem, logickým podmětem je „vítr“, a předmětem „vrata“, stejně jako ve větě *Poarta este deschisă de vânt*. (*Vrata jsou otevřena větrem*.).

V současném jazyce se pasivum stále častěji vyjadřuje trpným rodem a konstrukce se zvrtným slovesem se udržují hlavně ustálenými formulacemi typu *Se numește un nou director*. (*Je jmenován nový ředitel*.).

2.4.1. Reflexiva reciproční

Vyjadřují vztah vzájemnosti, mající vzájemný význam, tj. při dvojím nebo několikerém stejném ději je původce jednoho děje cílem druhého a naopak. Obě osoby jsou vlastně podmětem i předmětem. Například: *Mă salut cu un prieten. (Zdravím se s kamarádem.)* znamená, že já zdravím jeho a on zdraví mě. Druhý původce děje tudíž nemusí být jmenován, vyplývá-li jeho přítomnost z kontextu nebo ze situace.

Druhá funkce recipročního reflexíva může být funkce nepřímého předmětu nebo příslovečného určení: *Ne dăm bună ziua. (Zdravíme se.)* navzájem.

2.4.2. Reflexivum neosobní

Za pomoci zvrtného zájmena se tvoří neosobní konstrukce, přičemž podmět zůstává nevyjádřen: *se știe* se dá překládat přibližně jako *je známo*. Neosobní vyjádření bývá často doprovázeno pasivem: *aici se vând mășline (tady se prodávají olivy)*. Stejná věta by mohla být použita s trojí platností: *căinele se scutură înainte de apă (pes se napřed otřepává)* – předmět; *sticla se scutura înainte de folosire (láhev se před použitím potřepá)* – pasivum; *nu se scutură covoarele seara (koberce se nevyklepávají večer)* - neosobní. Někdy i táž formulace může být chápána třemi způsoby: *se scutură salcâmii* - předmět, *se scutură salcâmii de ploaie și de vânt* - pasivum, *se scutură salcâmii (pentru a culege florile)* - neosobní.

2.4.3. Reflexivum účinkové (eventivul)

Vyjadřuje, že podmět prochází určitou proměnou, přechází z jednoho stavu do druhého: *m-am îngrășat (příbral jsem)* znamená, že jsem teď tlustší, než jsem býval. Ale existují i účinková slovesa bez zájmena, jako například: *am slăbit (zhubl jsem)*, a některá slovesa se užívají jako eventiva i bez zvrtných zájmen: *a se îngălbeni (žloutnout)*. Z toho na jedné straně vyplývá, že zvrtné zájmeno není naprosto nutné. Říkáme jenom *a se îngrășa (tloustnout)*, protože v minulosti byla tato změna považována za prospěšnou,

člověk se jí snažil dosáhnout, ale říkáme *a slăbi* (*zhubnout*), protože k této změně docházelo mimovolně, nebo dokonce proti vůli daného subjektu.

2.4.4. Reflexivum dynamické

Nejzajímavější kategorií rumunského reflexiva je dynamické reflexivum. V některých jazycích (např. v klasické řečtině existoval zvláštní slovesný rod se zvláštními koncovkami k vyjádření děje, který podmět podniká ve vlastním zájmu, se zvláštní pozorností apod. Takže *peru* (své vlastní prádlo) se česuje jinak než *peru* (pro někoho jiného kvůli výdělku). V rumunštině se tato kategorie vyjadřuje reflexivem a vyskytuje se velmi často, někdy souběžně s činným rodem: *rog* (*prosím*) a *mă rog* (*modlím se*), ale bez činné varianty: *mă tem* (*bojím se*); *a teme* se užívá krajově ale jen ve smyslu *žárlit*. Na těchto příkladech je jasné, že zájmeno nehraje úlohu přímého předmětu, nýbrž je užito k vyjádření určité nuance zájmu ze strany podmětu, nebo intenzity děje: srovnajme například *gândesc* (*myslím*) a *mă gândesc* (*přemýšlím*). Nejlepším důkazem, že zájmeno není přímým předmětem, je to, že se může doplnit podstatné jméno s touto úlohou: *găina se ouase o mărgică* (*slepice snesla korálek*).

Zvratné sloveso v rumunštině tvoří velké bohatství, v první řadě lexikální; skoro každé sloveso lze použít jak se zvratným zájmenem, tak bez něho, s různým významovým zabarvením: *a duce* (*nést*) – *a se duce* (*jít*); *a lega* (*svázat*) – *a se lega* (*svázat se*). Může se stát, že obě formy se od sebe natolik významově vzdálí, že vzájemná vazba se může i ztratit: *a uita* (*zapomenout*) – *a se uita* (*dívat se*).

III. Zpracování těchto zájmen v učebnicích češtiny pro cizince

Přivlastňovací a zvrtná zájmena se málo kdy objevují jako důležité téma v učebnicích češtiny pro cizince, hlavně v učebnicích češtiny pro rumunské studenty.

V současnosti se dají sehnat jen následující učebnice nebo mluvnice češtiny pro Rumuny: T. Pleter: „Gramatica limbii cehe“, București, 1986; Gh. Ciplea: „Limba ceahă, curs practic I“, Cluj Napoca, 1979.

Shrneme-li informace, které se nacházejí v těchto učebnicích, dozvíme se několik důležitých věcí, které je zapotřebí připomenout, pokud chceme dosáhnout úspěchu, budeme-li těmto zájmenům učit rumunské studenty.

3.1. Zájmenné tvary *se, si* jako ukazatelé zvrtného rodu (Pleter, T., 1986)

Tvary zvrtného zájmena v akuzativu a dativu splňují úlohu ukazatele zvrtné diatéze sloves. Jejich tvary se na rozdíl od jejich ekvivalentů v rumunštině nemění při časování podle osoby slovesa.

př.: *Myji se (Mě spál)*
Myjeme se. (Ne spálám)
Myji si ruce. (Mě spál pe mâini. - Îmi spâl mâinile.)

Jako znaky zvrtné diatéze sloves bývají tyto zájmenné tvary za prvním přízvukným slovem ve větě, mezi ně a slovesem se obvykle dávají další členy věty.

př.: *Zdeněk se vrátil už včera. (Zdeněk s-a întors de ieri.)*
Alena se ještě nevrátila. (Alena încă nu s-a întors.)
Turistům se malebná krajina velice líbila. (Peisajul pitoresc le-a plăcut

foarte mult turiștilor.) (Pleter, T., 1986)

Někteří autoři ve svých učebnicích češtiny pro Rumuny (jako např. T. Pleter) připomínají, že ve starší češtině se tyto zájmenné tvary mohly najít jako enklitika sloves, a jejich tendence připojit se k prvnímu přízvučnému slovu ve větě tedy ještě nebyla přesně určena.

př.: *Duše jeho chvěje se v nevyslovně trapné a bolestné muce. (J. Arbes)*
(Sufletul lui se zbate într-un chin nespus de penibil și de dureros.)

V dnešní češtině se objevuje jen jako archaický způsob vyjadřování.

Co se týče jejich postavení ve větě, je důležité vědět, že v české větě nemají přednost před pomocným slovesem *být* v případě složených slovesných tvarů (Pleter, T., 1986):

př.: *Dívali jsme se na západ slunce. (Ne-am uitat la apusul soarelui.)*
Prohlíželi jsme si obrázky v knize. (Ne-am uitat la imaginile din carte.)

Tvary *se, si* mohou mít dvě syntaktické funkce:

a) **přímý předmět** (*se*) nebo **nepřímý předmět** (*si*), předmět recipročních zvratných sloves, ale i když *si* má význam **dativu incommodi** (tedy označuje předmět slovesa). (Pleter, T., 1986)

př.: *Myje se studenou vodou. (Se spală cu apă rece.)*
Milenci se líbají. (Îndragostiții se sărută.)
Alena si koupila nový náramek. (Alena și-a cumparat o brățară nouă.)

b) **slovní druh bez syntaktické funkce**, kdy spolu se slovesem tvoří nedělný celek. Tehdy *se, si* představuje jen malou morfologickou značku reflexiv tantum: *smát se, bát se* atd. Také u sloves, které se nacházejí v osobním nebo neosobním reflexivu pasivum, u dynamického slovesa a u reflexiv, která vyjadřují omezující, maximativní nebo minimativní významy. (Pleter, T., 1986)

př.: *Čemu se směješ? (De ce râzi?)*

Studna se plní vodou. (Puțul se umple cu apă.)

Držel se zábradlí. (Se ținea de balustradă.)

Zašel si na poštu pro balík. (S-a dus pâna la poștă după un colet.)

3.2. Přivlastňovací zájmeno

Pleter nám připomíná, že přivlastňovací zájmeno nahrazuje ve větě jméno přivlastňovací osoby, buď jako přivlastková determinanta, nebo jako přísudkové jméno a ptáme se na něj otázkou *čí?*.

Rumunským ekvivalentem přivlastňovacího zájmena, který se používá jako přivlastek, je posesivní pronominální přídavné jméno a ekvivalentem přivlastňovacího zájmena s funkcí přísudkového jména je obvykle přivlastňovací zájmeno.

př.: *Tvůj časopis je na stole. (Revista ta este pe masă.)*

Tenhle časopis na stole není můj. (Aceasta revistă de pe masă nu este a mea.)

Přivlastňovací zájmeno může mít i funkci podstatného jména, a tedy může plnit jeho syntaktické funkce, nejčastěji gramatickou funkci podmětu, přímého nebo nepřímého předmětu a funkci sociativního příslovečného určení (Pleter, T., 1986):

př.: *Naši vyhráli. (Ai noștri au câștigat.)*

Naším se to nepovedlo. (Ai noștri nu au reușit. - parinții)

Byl jsem s moji na procházce. (Am fost cu soția mea la plimbare.)

Na rozdíl od rumunského přivlastňovacího zájmena se české přivlastňovací zájmeno nikdy neobjevuje ve funkci konjunktivního elementu, ale má pokaždé funkci syntaktického elementu, který se nachází před podstatným jménem, jež vyjadřuje rodinný stav: *můj muž, tvá žena, jeho sestra*.

Stejně jako v rumunštině vykazuje české přivlastňovací zájmeno různé tvary pro všechny tři gramatické osoby, podle rodu a čísla přivlastňovacího předmětu a čísla přivlastňujících.

Rumunští studenti, kteří se učí česky je třeba upozornit i na to, že přivlastňovací zájmeno *jeho* a *jejich* jsou homonyma s genitivními tvary osobního zájmena třetí osoby. Od nich se ale liší svými syntaktickými funkcemi: přívlastek (atribut) a), slovesně jmenný přísudek b), v kontrastu s gramatickou funkcí přímého c), nebo nepřímého d) předmětu, které mají tvary *jeho*, *jejich* osobního zájmena.

př.: a) *Jeho sestra se provdala za inženýra.*

Jejich byt je velmi pěkný.

b) *Toto uto není jejich.*

Ta kniha není jeho.

c) *Jeho jsem ještě neviděl.*

d) *jeho se nebojím. (G)*

Na rozdíl od homofonního osobního zájmena *jeho* nemění přivlastňovací zájmeno *jeho* *j* v *ň* za předložkami:

př.: Přivlastňovací

Osobní

Byl jsem u jeho strýce.

Byl jsem u něho.

Teď nemám čas na jeho návštěvu.

Čekám na něho.

Totéž platí i pro přivlastňovací zájmena *její* a *jejich*.

Pokud přivlastňovací zájmeno, které se nachází před předmětem se týká podmětu věty, tehdy zvrtné přivlastňovací zájmeno svůj je použité jako přivlastňovací zájmeno a nemění se podle osoby.

Mám svou knihu. - Ta kniha je má.

3.3. Zvrtné přivlastňovací zájmeno a svůj

O jeho tvarech jsme již mluvili v kapitole 1.3.1. a ptáme se na něj otázkou *čí?* kladenou determinantovi. Objevuje se především jako přívlastek podstatného jména a má jednotný tvar pro všechny tři mluvnické osoby. Je používán pro přidělení označeného předmětu vedle kterého se nachází, gramatické osoby která má ve větě syntaktickou funkci podmětu (Pleter, T., 1986):

př.: *Mluvím se svým bratrem. (Vorbesc cu fratele meu.)*

Mluvíš se svou sestrou? (Vorbești cu sora ta?)

Vrať se na své místo. (Întoarce-te la locul tău.)

Již z výše uvedených příkladů můžeme vidět, že rumunský ekvivalent zájmena *svůj* je zájmenné přídavné jméno přivlastňovací, který se na rozdíl od českého shoduje v osobě s jménem, jež vyjadřuje vlastníka. Tedy s ohledem na osobu, kterou je podmět vyjádřen, české zvrtné přivlastňovací zájmeno *svůj* se v rumunštině překládá jako: *meu, mea, tău, ta, său, sa, nostru, noastră, vostru, voastră, lor*.

Pokud v přivlastňovacím vztahu osoba nesouhlasí s podmínkou, tak nemůžeme používat zvrtné přivlastňovací zájmeno a v takové situaci je pak třeba používat vhodné přivlastňovací zájmeno.

př.: *Viděl jsem svého bratra. (Viděl jsem tvého bratra.)*

Je-li vlastník pomnožný a 1. a 2. osoba, které mají syntaktickou funkci podměty, představují jen jednoho vlastníka místo zájmena *svůj*, používají se přivlastňovací zájmena *náš, váš*:

př.: *Vzpomínám si dobře na naši babičku. (Îmi amintesc bine de bunica noastră.)*
Všichni milujeme naši vlast. (Toți ne iubim patria.)

Můžeme také upozornit, že u mnoha známých výrazů role zvrtného přivlastňovacího zájmena citlivě mizí a na první místa se dostávají výrazy „vlastní“ (*propriu*), „přiměřený“ (*potrivit*), „příslušný“ (*respectiv*), „odpovídající“ (*corespunzator*), které se odvíjejí z hlavního významu, přivlastňovacího (Pleter, T., 1986):

př.: *To je člověk na svém místě. (Este omul potrivit la locul potrivit).*
Všechno má své meze. (Toate au o limită.)
Všechno má svůj čas. (Toate la timpul lor.)

Zvrtné přivlastňovací zájmeno *svůj* se též může objevit v několika výrazech s funkcí příslovečného určení času, jako například: *svého času* (genitivní tvar) – *pe vremuri, cândva, odinioară*; *svým časem* (instrumentál) – *la momentul potrivit, la timpul potrivit*; *na svou dobu* (akuzativ) – *cândva, la vremea sa*; ale také i v modálním příslovečném určení *svým způsobem* (instrumentál) – *în felul său, lui, ei*.

př.: *Svého času tam stál mlýn. (Pe vremuri acolo se afla o moară.)*

Svým časem ti to řeknu. (La timpul potrivit am să-ți spun.)

Na svou dobu to byl velký objev. (Pentru acea vreme a constituit o mare descoperire.)

Svým způsobem má pravdu. (În felul său are dreptate.)

Substantivované tvary zvrátneho přivlastňovacího zájmena *svůj* (hlavně tvary středního rodu v jednotném a množném čísle, ženské jednotné a mužské množné s předložkou *mezi* – instrumentál, akuzativ) s předložkou a bez předložky, se objevují v několika výrazech pevného charakteru.

př.: Střední rod

To jsem mu koupil ze svého. (Aceasta i-am cumpărat-o din banii mei.)

Dělá všechno po mém. (Face totul după capul lui.)

Hleď si svého. (Vezi-ți de treburile tale.)

Trvá na mém. (Insistă asupra ideilor sale.)

Ženský rod

Vede stále svou. (O ține una și bună.)

Chce prosadit svou. (Vrea să-și impună punctul de vedere.)

Mužský rod

Přál si být mezi svými. (Dorea să fie între ai săi.)

Přišel mezi své a oni ho nepoznali. (Bibl.) (A venit între ai săi, iar aceia nu l-au cunoscut.)

IV. Modelová cvičení pro rumunské studenty

Na základě našich poznatků, navrhujeme modelová cvičení pro rumunské studenty, kteří se učí česky a kterým dělá potíže hlavně naučení přivlastňovacích a zvratných zájmen.

1. Od slov v závorkách vytvořte příslušný tvar přivlastňovacího zájmena:

Vzor: (My) kuchyň je malá. – Má kuchyň je malá.

Kam jede (ty) bratr?

(Já) práce je zajímavá.

(On) žena dobře vaří.

(Já) jméno je Radek.

Podle (oni) názoru nemám pravdu.

(Já) sestra je v Rumunsku.

Jak se má (ty) otec?

Jaký je (vy) pokoj?

(Vy) místo je tam.

(Ona) město je krásné.

(On) kolo je rozbité.

2. Nahrad'te osobní zájmeno v závorce s vhodným přivlastňovacím zájmenem:

Vzor: Zním (vy) bratra. - Zním vašeho bratra.

Dívám se na (oni) televizi.

Zním (ty) přítele.

Volám (vy) sestru.

To je kniha pro (ty) matku.

Nemám ráda (on) sestru.

(Vy) syna učitel zná, (my) ne.
Vidíš toho (my) chlapce?
Dívám se na (ona) knihovničku.
Začínám znát (vy) řeč.
Nevidím (on) bratra.
Mám rád (ty) otce.
Poslouchám (my) učitele.
Znáte (já) bratra?

3. Nahrad'te podstatná jména vhodnými zájmeny:

Vzor: Vidím Petrova otce každý den. - Vidím jeho otce každý den.
To není pro Evinu maminku.
Často otce poslouchám.
Tu mamínčino knihu znám.
Poslouchám učitele.
Znám tvou sestru dost dobře.
Často se dívám na Prahu.
Volá studenta.
Znám toho pána.

4. Vyplňte přivlastňovací zájmeno v akuzativu.

Čekám na (ty) maminku.
Je to pro (my) rodiče?
Oni (vy) učiteku znají.
Myslím, že (oni) psa tam vidím.
Čekáme na (ony) kamarádky.
Potřebují (vy) žáky do ředitelství.
Myslím na (vy) otce často.

Nevidíš (ona) kočku někde?

Znám (oni) prarodiče.

5. Přečtěte a překládejte použití přivlastňovacího zájmena a zvrtného přivlastňovacího zájmena:

Vidím svého přítele.

Vidíš mého přítele.

Dívám se na svou knihu.

Díváte se na mou knihu.

Vidím své mýdlo.

Eva vidí mé mýdlo.

Poslouchám své kamarády.

Posloucháte mé kamarády.

Čtu své dopisy.

Petr čte mé dopisy.

Čekám na své sestry.

Oni čekají na mé sestry.

Dívám se na svá péra.

Díváš se na má péra.

6. Používejte přivlastňovací a zvrtná přivlastňovací zájmena:

Vzor: To je má kniha. Petr se dívá na mou knihu. Já se dívám na svou knihu.

Radek má kytaru. Radek hraje na ... kytaru. Milan hraje na ... kytaru.

Otec má přítele. Znáte ... přítele? Otec dobře zná ... přítele.

Tady jsou naše děti. Vidíte ... děti? Voláme na ... děti.

Kde je váš jogurt? Nikde nevidím ... jogurt. Vidíte ... jogurt?

To není tvé mýdlo. Kde máš ... mýdlo? Myslím, že tamhle vidím ... mýdlo.

Alena má nového učitele. Alena zdraví ... učitele. Zdravíš také ... učitele?

7. Dejte slova ve větě do správného pořadí:

Vzor: Dívá otec se mne na můj. - Můjtec se dívá na mne.

Přítel rád mě můj má český.

Má on mě rád.

To říkám mu.

Dobře rozumíme vám.

Tobě neříkáme ale to jemu.

Je matka doma má.
Se den ráno každý myji.
Bratr píše jeho můj a si kamarád.
Neznám že ho myslím.
Neznám nebydlí naši ho v protože ulici.
Ještě nám opakovat pane můžete to?

8. Změňte podle vzoru:

Vzor: Hraju si. Ted' si hraju.
Jmenuje se Marie. Moje sestra
Učíme se v knihovně. Dneska
Myje se. Ryhcle vstává a
Vracejí se do školy. Po obědě
Ptá se na oblečení. V obchodě
Dívá se na televizi. Před chvíli večerel, ale ted'
Perou se před školou. Pavel a Honza
Berou se až za rok. Radek a Marta
Procházejí se po lese. Po škole
Radujou se z vítězství. Žáci

9. Tvořte věty podle vzoru:

Vzor: Mám své rádio. To rádio je mé.
Máme svou třídu.
Marie má svůj pokoj.
Jan má svou skříň.
Máme své knihy.
Žáci mají své tašky.
Lidé mají svá práva.
Máte svou hřišti.

Mám svou učebnici.

Máš své nové kolo.

Mám svá autíčka.

10. Doplňte svůj ve správném tvaru:

Vzor: Mám rád ... otce a ... matku. – svého, svou

Kde máš ... knihu a ... sešit?

Bežte do ... pokoje.

Jan mi nechce ukázat ... fotografii.

Maminka musí dávat pozor na ... zdraví.

Zeptáte se ... profesorky?

Často navštěvujeme ... kamarády.

Máme ... vlastní hru.

Raději půjdu do ... třídy.

Má rád ... bratra a ... sestru.

Dva ze ... žáků máte tady.

11. Změňte podle vzoru:

Vzor: Udělal jsem si novou hru. Včera jsem si udělal novou hru.

Vracel jsem se domu velmi pozdě. V sobotu ...

Připravil jsem si nový příklad. Celý den ...

Dnes jsem se navečeřeli v té nové restaurace. Určitě ...

Nemyslela jsem si, že budeme mít úspěch. Dlouho ...

Pojmenoval jsem své dítě po mamince. Při křtu ...

Hledal jsem pro ni tu nejlepší metodu. Celé odpoledne ...

Napsali jsme si krátký diktát a četli jsme text. Nejdříve ..., potom

Budou se mě ptát kdy pojedeme na výlet. Asi ...

Napsal jsem si všechny úkoly. Dneska

Říkal jsem si to. Ráno

12. Doplňujte předložku a tvary se, si:

Vzor: Neudělal to pro nás, ale ... – pro sebe

Nemluv teď o nás, ale ...

Tu knihu nemáš u ní, ale ...

To auto není pro ně, ale ...

Dneska nejedeme k vám, ale ...

Nehledej to u mě, ale ...

Nepozvu ho k nám, ale ...

Nestará se o tebe, ale jen ...

Nepřipravil to pro nás, ale ...

Nehledala jsem to pro tebe, ale ...

Peníze jsi nenechala u nás, ale ...

13. Doplňte posesivní zájmena:

Vzor: Už dlouho jsem nepotkala svou kamarádku. Moje kamarádka nebydlí v Čechách.

Rádi bývají u své babičky. ... babička bydlí na venkově.

Žáci překvapili svou učitelku dobrým chováním. ... učitelka byla překvapna.

Budeš odpoledne ve svém pokoji? Nevím kde je ... pokoj.

Vždy se rád sejdu se svým kamarádem. ... kamarád je zajímavý člověk.

Učím se ze své knížky. ... knížka je na stole.

Píšu dopis své sestry. ... sestra bydlí v Praze.

Nedokončil svůj úkol. ... úkol je velmi těžký.

Dokončili svou práci. ... práce byla zajímavá.

Půjdeme teď do své třídy. ... třída je nejhezčí.

Mám rád svou sestru. ... sestra je malá a roztomilá.

14. Ze zájmen osobních tvořte zájmena přívlastňovací:

Vzor: Kam jsi dala tu (ty) knihu? – svou

Ráda bych se vrátila do (já) pokoje.

Byli jsme tam s (my) rodiči.

Ve škole mluvili o (on) práci.

Knihy jsem uložila so (já) knihovny.

Šli tam s (vy) kamarádkou.

Udělal jsem to pro (já) bratra.

Koukali jsme na (oni) film.

Pracuji pro (on) otce.

Honza kouká do (on) tašky.

Mám rád (ona) sestru.

15. Použijte vhodné osobní zvrtná zájmena:

Vzor: Dnes odpoledne zůstaneme u (nás).- sebe

Nevěří sám (on).

Nechte si tu informaci pro (vy).

Mám rád (já) otce.

Běžte do (vy) třídy.

Připravujou novou hru pro (oni).

Budeme u (my).

Byla radosti bez (ona).

Půdeme teď do (my) pokoje.

Vezměte s (vy) i pracovní sešity.

Bež k (ty) otcí.

Závěr

V diplomové práci jsme se věnovali především problematice zvratného a přivlastňovacího zájmena *se* a *svůj*.

V úvodu jsme zaměřili svou pozornost nejdříve na deiktická slova a postupně jsme se dostali k obecnému popisu zájmen v češtině, kde jsme se zastavili hlavně u zájmen přivlastňovacích a zvratných. Dospěli jsme se k závěru, že tato zájmena činí cizím studentům, kteří se učí česky, velké potíže

Zastavili jsme se u osobního zvratného zájmena *se* a *si*, zájmeno, které vyjadřuje, že osoba nebo věc, kterou naznačuje, je totožná s původem děje. Tento původce děje obvykle bývá vyjádřen podmětem a děj určitým slovesem, ale je možné, aby se vyjádřilo i jiným způsobem, jako například předmětem a infinitivem. (viz 1.2.)

Z hlediska delimitace lexikálního jazyka je nutno věnovat pozornost vícestupňovosti zvratného *se*. Plní-li ve větě konstrukci funkci členu předmětu (*myl se*), je skutečným zvratným zájmenem a tudíž samostatnou lexikální jednotkou. Je-li součástí zvratného slovesa (*přiznat se*), případně reflexiva tantum (*smát se*), jde jen o nesamostatný morfém (popřípadě slovotvorný formant) formálně dvoučlenné lexikální jednotky.

Reflexivní slovesa jsou slovesným tvarem, který je složen z tvarů slovesa samého a dvojí formy zvratného zájmena, *se* nebo *si*. Tato slovesa mají dva různé významy. Na jedné straně vyjadřují mluvnický význam u předmětových sloves, a na druhé straně, u předmětových sloves přechodných, vyjadřuje dále slovesný děj zasahující podmět jeho vlastní činnosti. Také u předmětových sloves, ale s dativní vazbou, vystupuje jasněji zvratné zájmeno *si* v úloze předmětového pádu. Potom je tedy možné

nahrazovat 3. pádem *sobě* (*přát si*). Ovšem zde jde o tzv. **volný dativ** s obecným významem prospěchu.

Postupně jsme se dostali ke kapitole o volném dativu (viz 1.2.2.). Dozvěděli jsme se, že se jedná o nevázaný pád, což znamená, že není řízený slovesem. Jelikož jeho užití je motivováno sémanticky nebo pragmaticky, může se běžně užívat i po slovesech, která nevyžadují žádnou předmětovou pozici. V češtině tradičně rozlišujeme *dativ prospěchový, zřetelový, agentní, nositelský, přivlastňovací, emocionální, kontaktní a zainteresovaný*.

Další celou podkapitolu jsme věnovali reflexivům recipročním, které představují zvláštní typ reflexiv vlastních a u kterých jednotlivé členy podmětu v množném čísle jsou zasahovány činnostmi jiných členů podmětu: *milujeme se, radí se* atd.

Velmi důležitá je kapitola o **slovosledu** (viz 1.2.3), která cizím studentům, hlavně rumunským, dělá pravděpodobně při učení češtiny největší potíže. Zmínili jsme se o tom, že na český slovosled působí různé činitele, a to především činitel významový, zčásti činitel gramatický a také činitel zvukový. U posledního činitele, o kterém jsme se zmínili, je velmi důležité pořadí stálých příklonek ve větě: *-li*, tvary neplnovýznamového „*být*“, morfy *bych, bys* apod., zvrtné *se* a *si*, jednoduché tvary osobních zájmen (nejprve dativ osobních zájmen a potom akuzativ), kondicionálové *byl* atd.

Dále jsme podrobněji probírali přivlastňovací zájmeno zvrtné *svůj*, které vyjadřuje identitu agentu/nositele děje a vlastníka objektu tímto dějem zasahovaného. Toto zájmeno je alternantou osobních zájmen přivlastňovacích, nejčastěji nesamostatnou, syntakticky podmíněnou. Užívá se v konkurenci s nimi: *Uklid' si své věci.*; v různých ustálených spojení funguje i bez zřetele k syntaktickým podmínkám,

„samostatně“: *Dej to zpátky na své místo.*; též přivlastňuje původce děje, který bývá vyjádřen podmětem: *Prosím tě o vrácení mé knihy.*

Posesivní reflexivum *svůj* má také význam „vlastní, příslušný, náležitý, vhodný, pravý, svérázný“: *Mezi své přišel a svoji ho nepoznali.*

Zajímavou podkapitolu představují gramatické popisy reflexivizačního pravidla, kde jsme se zaměřili na to, jak důsledně je v češtině pravidlo o reflexivizaci dodržováno, proč mluvčí někdy dává přednost užití osobního posesiva, i když by měl užít posesivum reflexivní. Dozvěděli jsme se také, že se zájmeno *svůj* vyskytuje neočekávaně tam, kde se přivlastňuje posesoru vyjádřenému jiným než 1. pádem, a kde by tudíž k reflexivizaci dojít nemělo. Na závěr tu byly analyzovány případy, kdy reflexivum *svůj* nenáležitě nahrazuje prostá přivlastňovací zájmena.

Postupně jsme se dostali ke kapitole věnované konkurenci osobních a zvratných přivlastňovacích zájmen, ze které jsme zjistili, že v současném spisovném úzu je mnoho případů kdy přivlastňovací zájmena osobní (dále jen Zpo) a přivlastňovací zájmena zvratná (dále jen Zpz) konkurují.

Hlavně z hlediska vnímatele projevu je mnoho dvojznačných konstrukcí, nerozhoduje-li dostatečně sémantika a kontext. Dvojznačnost postihuje větší měrou spojení se Zpz, protože se hlavně objevuje ve všech osobách, zatímco u Zpo bývají dvojznačná jen spojení se zájmenem 3. osoby.

Další okolností, která podporuje užívání Zpo, je skutečnost, že v běžně mluvené a nespisovné češtině jsou vůbec Zpo mnohem více rozšířena než ve spisovném jazyce. Různé okolnosti, jejichž řadu by bylo možné ještě rozmnožit, se tedy uplatňují ve prospěch Zpo, jehož užití zpravidla snižuje nebo i odstraňuje dvojznačnost vyjádření.

Dospěli jsme tedy k závěru, že pravidlo o reflexivizaci při přivlastňování podmětu řeči, bývá porušováno zdánlivě i očividně. Zdánlivě tehdy, referuje-li vztažné zájmeno *svůj* k podmětu nikoli povrchovému, nýbrž skrytému, a očividně tehdy, působí-li proti reflexivizačnímu pravidlu tendence protichudné, nereflexivizační.

Takové tendence vznikají v následujících případech: pokud jde o posesivní zájmeno 1. osoby, pak zejména v mluveném jazyce; pokud jde o posesivní zájmeno 2. osoby, pak stejnou měrou v mluveném a psaném jazyce.

V osobním styku jsou zpravidla mluvčí a posluchač s to konkurenci *svůj/tvůj/Váš, svůj/můj/náš* snadno rozluštit a přiřadit výpovědím jednoznačné interpretace. Problémy nastávají v 3. osobě. Tam je třeba s nejednoznačnou referencí přivlastňovacích zájmen, zejména v psaném, situačně nezakotveném projevu, počítat. U zájmena 3. osoby vzniká také nejvíce otázek, co je a co není gramaticky správné. Řada výpovědí, které jsme uvedli, potvrzuje, že v jazyce je spousta možností říct něco, co není po gramatické stránce zcela správné.

Zabýváme-li se zájmenem *svůj*, musíme připustit, že po čase ztrácíme u některých výpovědí dokonce schopnost rozlišit, co je ještě gramaticky správné a co je už za hranicemi gramatiky akceptovatelného. V takových případech je ovšem nejlepším řešením celou výpověď přestylizovat tak, abychom si byli jisti, že zájmeno *svůj* užíváme v souladu s podmínkami výpovědi.

Druhá velká kapitola popisuje tuto problematiku v rumunštině a hlavně rozdílů, které existují mezi češtinou a rumunštinou z hlediska zvrtných a přivlastňovacích zájmen.

Je třeba připomenout skutečnost, že v rumunštině existují členy. Člen je slovní druh, který determinuje další slovní druhy, a tím jim zajišťuje různé gramatické a

stylistické funkce. Členy se původně vyvíjely z ukazovacích zájmen z latiny. V rumunštině rozlišujeme čtyři typy členů: **určitý, neurčitý, přívlastnovací a ukazovací.**

Dále jsme krátce popsali zájmena v rumunštině. Je důležité připomenout si, že v rumunštině rozlišujeme tyto typy zájmen: *osobní, zvratná, zesilovací, přívlastňovací, ukazovací, neurčitá, tázací, vztažná, záporná.*

Slovosled je v rumunštině považován za relativně volný. Přídavné jméno se obvykle nachází za podstatným jménem, ale může se stát, že se objeví i před podstatným jménem a v některých těchto případech se požaduje buď sémantické nebo stylistické vysvětlení. Nesmíme ale zapomenout na pevné pozice přívlastku vůči svému řídícímu členu: *asemenea prieten, datoria de a învăța, tema de scris.* V blízké souvislosti se slovosledem nesmíme zapomenout ani na potřebu vyhnout se dvojsmyslnosti G/D, když se nachází za podstatným jménem s určitým členem v Ak. I když se obvykle Ak nachází před D, v následující situaci se pozice vymění: *Am trimis colegului cartea* protože *Am trimis cartea colegului* může klást otázky *komu?* nebo *čí?* (tady se objevuje dvojsmyslost G/D).

Třetí kapitolu jsme věnovali zpracování přívlastňovacích a zvratných zájmen v učebnicích češtiny pro cizince. Zaměřili jsme se hlavně na zájmenné tvary *se, si* jako na ukazatele zvratného rodu, na přívlastňovací zájmeno a na zvratné přívlastňovací zájmeno *svůj* z hlediska rumunských gramatiků.

Na základě našich poznatků navrhujeme ve čtvrté kapitole modelová cvičení pro rumunské studenty, kteří se učí česky a kterým dělá potíže hlavně naučení přívlastňovacích a zvratných zájmen.

Projevené kontrasty dávají podnět k mnohem hlubšímu rozboru a ovšem i k podstatnému doplnění seznamu otázek.

Summary

In the diploma work, we have treated of the problems concerning reflexive and possessive pronouns „*se*“ (oneself) and „*svůj*“ (my, your, and so on) above all.

In the introduction, we have orientated our attention first to deictic words, and successively we got the general description of pronouns in Czech language, where we came principally to possessive and reflexive pronouns. We have concluded that these pronouns are very difficult for foreign students learning Czech language.

We stopped at personal reflexive pronoun „*se*“ (oneself) and „*si*“ (to oneself), pronoun expressing that a person or a thing, this is indicating, is identical with the originator of an action. This originator of an action is usually expressed by the subject and the action by a definite verb but it is possible that it can be expressed by another way as object or infinitive for instance. (see 1.2.)

From the point of view of the delimitation of lexical language it is necessary to give attention to the ambiguity of the reflexive pronoun „*se*“ (oneself). If this is fulfilling the function of an article of object in a sentence construction (*myl se – he washed himself*), it is real reflexive pronoun, and consequently an independent lexical unit. If it is part of a reflexive verb (*přiznat se – to confess himself*), if the case may be of a reflexive tantum (*smát se – to laugh himself*), the matter is of an independent morpheme (as the case may be of a word forming formant) of a formally binomial lexical unit.

Reflexive verbs are a verbal form being composed of forms of the proper verb and of double form of the reflexive pronoun „*se*“ (onself) or „*si*“ (to oneself). These verbs have two different meanings. On the one hand these are expressing a grammatical meaning at subjective verbs, and on the other hand at transitional subjective verbs this is further expressing a verbal action touching the subject of its proper activity. Also at

subjective verbs but with a dative construction, the reflexive pronoun „si” (to oneself) is acting more clearly in the position of subject case. Then it is possible to substitute „sobě” (to onlself) with 3rd case (*přát si – to wish to himself*). Naturally here the matter is of so called „**free dative**“ with a general meaning of the profit.

Successively, we came to the chapter concerning the liberal dative (see 1.2.2.). We got to know that the matter is of an unconditioned case, which is meaning that this isn't directed by a verb. Because its application is motivated semantically or pragmatically, it can be commonly used also after verbs not requiring any subject position. In Czech language we are distinguishing traditionally *dative of profit, purpose, agent, bearer, possession, emotion, contact and interest*.

We have dedicated the whole other sub-chapter to reciprocal reflexives representing a particular type of proper reflexives, and at which individual articles of the object in plural are affected by the action of other articles of the object: *milujeme se* (we are loving each other), *radí se* (he is consulting himself with) and so on.

The chapter concerning **the word-order** (see 1.2.3) is also very important, which is probable to bring difficulties to foreign students, above all to Romanian ones, at the learning of Czech language. We have mentioned the fact that Czech word-order is producing different factors, and namely signification factor above all, partially grammatical factor and also phonetic factor. At the last factor being mentioned, the order of constant suffixes in a sentence is very important: *-li* (if...), forms of incompletely significant „*být*” (to be), morphemes *bych* (I would), *bys* (you would, and so on, reflexive „*se*” (oneself) and „*si*” (to oneself), simple forms of personal pronouns (first dative of personal pronouns and then accusative of those), conditional *byl* (he would have been) and so on.

Further we have treated the possessive reflexive pronoun „svůj“ (*my, your, his...*) in detail expressing the identity of the agent / the bearer of an action and of the owner of the object affected by this action. This pronoun is an alternative of personal possessive pronouns, the most frequently a dependent, syntactically conditioned alternative. This is applied in competition with those: *Uklid' si své věci. (Let put your things in order.)*; in different established conjunctions this is functioning „independently“ also regardless of syntactical conditions: *Dej to zpátky na své místo. (Let give it back to its place.)*; this is also appropriating the originator of the action, who used to be expressed by an object: *Prosím tě o vrácení mé knihy. (I am asking you for giving back of my book).*

Possessive reflexive „svůj“ (*my, your, his...*) has also the meaning of „proper, relevant, appropriate, suitable, correct, specific“: *Mezi své přišel a svoji ho nepoznali. (He came between his ones, and they didn't recognize him).*

An interesting sub-chapter is represented by grammatical descriptions of „reflexivizing“ rule, where we have orientated our attention to the fact, how consequently the rule of „reflexivization“ is observed in Czech language, why the speaker prefers sometime the application of personal possessive, although he should use a reflexive possessive. We have also got to know that the pronoun *svůj* (*my, your, his...*) is found unexpectedly, where it is appropriated to a possessor expressed by another than 1st case, and where the „reflexivization“ shouldn't become. In the conclusion, cases have been analysed, where the reflexive *svůj* (*my, your, his...*) is substituting simple possessive pronouns in an inappropriate way.

Successively, we came to the chapter dedicated to the competition of personal and reflexive possessive pronouns, from which we have stated that in the present literary usage there are many cases, when possessive personal pronouns (further only Ppp - Zpo) and reflexive possessive pronouns (further only Rpp - Zpz) are in a competition.

Principally from the point of view of the percipient of a speech, there are many ambiguous constructions, if semantics and context aren't sufficiently decisive. The ambiguity is affecting the conjunction with Rpp in a greater measure because it is appearing mainly in all persons, whereas at Ppp there are ambiguous only conjunctions with the pronoun of the 3rd person.

Other circumstance being supported by the application of Ppp, is the fact that in commonly spoken and non-literary Czech language, Ppp are generally much more spread, then in the literary language. Different circumstances, the series of which could be even multiplied, are applied in the favour of Ppp, the application of which is generally decreasing or even eliminating the ambiguity of an expression.

We have then concluded that the rule concerning the „reflexivization“ at the possession of an object of the speech, is being violated apparently as well as obviously. Apparently in case, when the reflexive pronoun *svůj* (*my, your, his...*) is referring to the object not superficial but latent, and apparently in case, when this is acting against „reflexivizing“ rule of an opposite, „non-reflexivizing“ tendency.

Such tendencies are arising in following cases: if the matter is of a possessive pronoun of the 1st person, so in the spoken language above all, if the matter is of a possessive pronoun of the 2nd person, so in the same measure in spoken as well as in written language.

In the personal contact, speaker as well as listener are capable to distinguish easily the competition *svůj/tvůj/Váš* (*his/you/Your*), *svůj/můj/náš* (*his/my/our*) as a rule, and to assign unambiguous interpretations to the statement. Problems are arising in the 3rd person. There, the ambiguous reference of possessive pronouns must be taken into account, in the written statement, not anchored in a situation above all. At the pronoun of the 3rd person there are also many questions like what is and what isn't grammatically

correct. The series of statements, we have mentioned, is confirming that in the language there are many possibilities to say something, which isn't grammatically quite correct.

If we are occupying with the pronoun *svŭj* (*my, your, his...*), we must acknowledge that after a time, we are even losing the capacity to distinguish in some statements, what is still grammatically correct and what is already behind limits of the grammatically acceptable. In such cases the best solution is of course to revise the whole statement in such a way, to be sure that we are using the pronoun *svŭj* (*my, your, his...*) according to conditions of the statement.

The second great chapter is describing these problems in Romanian language, and mainly differences existing between Czech and Romanian languages from the point of view of reflexive and possessive pronouns.

It is necessary to remind the fact that in Romanian language there are articles. The article is kind of word, which is determining other kinds of word, and in this way it is providing different grammatical and stylistic function for those. At the origin, the articles have developed from demonstrative pronouns from Latin language. In Romanian language, we are distinguishing four types of articles: **definite, indefinite, possessive and demonstrative.**

Further, we have briefly described pronouns in Romanian language. It is important to remember that in Romanian language we are distinguishing four types of pronouns: *personal, reflexive, strengthening, possessive, demonstrative, indefinite, interrogative, relative, negative.*

Word order is being considered to be relatively liberal in Romanian language. The adjective is usually annexed after the noun but this can also appear before the noun, and in some cases a semantic or stylistic explication is being required. Nevertheless, we

don't forget the solid positions of the attribute against its directing article: *asemenea prieten, datoria de a învăța, tema de scris*. In the near connection with word order, we don't forget even the necessity to avoid the ambiguity of G/D, when this is annexed after the noun with a definite article in Ak. Even when Ak is usually situated before D, the position is changed in the following situation: *Am trimis colegului cartea* because *Am trimis cartea colegului* can give question to *komu?* (*whom?*) or *čí?* (*whose?*) (here is appearing the ambiguity of G/D).

We have dedicated the third chapter to the treatment of possessive and reflexive pronouns in textbooks of Czech language for foreigner. We have orientated our attention to pronoun forms „se” (oneself) and „si” (to oneself), above all as indexes of reflexive gender, to possessive pronoun and to reflexive possessive pronoun *svůj* (*my, your his...*) from the point of view of Romanian grammarians.

On the basis of our knowledge, we are proposing model practices in the four chapter for Romanian students learning Czech language, and who have difficulties above all, how to learn possessive and reflexive pronouns.

Revealed contrasts are giving suggestion to much deeper analysis, and naturally also to substantial completion of the list of questions.

BIBLIOGRAFIE

a) Odborná literatura

- Čechová, M.: Čeština řeč a jazyk, Praha, 1996
- Čmejrková, S. : Osudy zvratného zájmena *svůj*, NŘ 86, 2003, str. 181 – 205
- Daneš, Fr., Hausenblas, K.: Privlastňovací zájmena osobní a zvratná ve spisovné češtině, SlavPrag4, 1962, str. 191-201
- Daneš, F., Hlavsa, Z., Grepl, M. a kol.: Akademická mluvnice češtiny, Praha, 1987
- Havránek, B., Jedlička, A.: Česká mluvnice, Praha, 1981
- Hristea, Th.: Sinteze de limba română, Editura Albatros, 1984
- Iordan, I., Romalo, V. G., Niculescu, A.: Structura morfologică a limbii române contemporane, Editura Științifică, București, 1967
- Iordan, I.: Limba romana actuala – o gramatica a greselilor, SOCEC a kol., 1947
- Karlík, P. a kol.: Příruční mluvnice češtiny, Praha, 1996
- Pleter, T.: Gramatica limbii cehe, Tipografia Universității din București, Bucuresși, 1986
- Pop, L., Moldovan, V., Uricaru, L.: Scurtă gramatică română ca limbă străină, ECHINOX, Cluj 2002
- Romalo, V. G. a kol. : Gramatica limbii române, Editura Academiei Române, București, 2005
- Sgall, P., Panevová, J. : Jak psát a nepsát česky, Karolinum, Praha, 2004, str. 99 -104
- Šmilauer, V.: Nauka o českém jazyce, SPN, Praha, 1972

b) Učebnice

- Ciplea, Gh.: Limba cehă, curs practic I, Cluj Napoca, 1979
- Felix, J.: „Rumunština pro samouky“, Praha, 1980
- Křečan, A.: Cvičebnice rumunštiny, Praha, 1959
- Vacek, J.: Limba cehă pentru avansați, Facultatea de filologie, București, 1987